

De economische wetenschap buiten het Engelse taalgebied

De „American Economic Association” heeft een aanvang gemaakt met de publikatie van een serie beschouwingen over de na-oorlogse ontwikkeling van de economische wetenschap in landen met een andere voertaal dan de Engelse, en wel in de vorm van bijlagen bij de „American Economic Review”. De eerste van deze „Surveys of foreign postwar developments in economic thought”¹⁾ bestaat uit een bijdrage van K. W. Rothschild (Wenen) over de ontwikkeling in het Duitse taalgebied en een van Prof. Dr. H. Theil over die in Nederland.

Rothschild geeft een overzicht over de na-oorlogse literatuur in Duitsland, Oostenrijk en Zwitserland, met inbegrip van enkele voorlopers uit de jaren dertig. Hij constateert dat, met uitzondering van de neo-liberalen, thans in het Duitse taalgebied geen schoolvorming meer wordt aangetroffen. Evenmin komen er gespecialiseerde theoretische groepen voor, welke vergelijkbaar zijn met bijv. de Franse sociologische economen en de Nederlandse Tinbergen-groep.

Bij de bespreking van de macro-economische theorieën grijpt hij terug naar de vooroorlogse publikaties van F. Grünig en C. Föhl en beschrijft dan de kern van het werk van Adolf Jöhr, dat in 1943 in Zwitserland verscheen²⁾, om vervolgens dieper in te gaan op de publikaties van Erich Schneider, waarbij hij o.a. opmerkt, dat diens theorie wordt ondersteund en niet vervangen door wis- en meetkunde. Daarna bespreekt hij in het kort de geschriften over monopolie en concurrentie en die over de grensgebieden tussen economie enerzijds en sociologie en sociale psychologie anderzijds, in het bijzonder die van de volgelingen van Max Weber en Werner Sombart.

De Freiburgse School der neo-(ORDO) liberalen werd gevormd rond Walter Eucken. Een groot gedeelte van de publikaties van deze groep beschouwt Rothschild als „Duitse ideologie”, derhalve niet als economische wetenschap. Hij noemt daarbij slechts enkelen, die bijdroegen tot de theoretische economie, zoals W. Röpke, E. W. Dürr en H. Bayer. Het onderwerp Openbare Financien, bijna

een separate wetenschap, is in Duitsland nog steeds zeer populair bij onderzoekers. Als belangrijkste na-oorlogse schrijvers noemt hij F. Neumark, H. Haller en Günter Schmolders, over wier onderscheiden zienswijzen een uitvoerige discussie verscheen in het tijdschrift „Finanz-archiv”. Ten slotte geeft hij een overzicht over de verenigingen en instituten, die bijdragen tot het economisch onderzoek.

Bij zijn conclusie wijst hij op het groeiende internationale contact tussen wetenschapsbeoefenaren: vaak gebeurt het, dat specialisten een nauwer contact hebben met hun buitenlandse collega's dan met hun landgenoten, die zich met een andere specialiteit bezighouden. In het Duitse spraakgebied zal z.i. de „literaire economie” een grotere rol blijven spelen dan de „mathematische economie”, zulks in tegenstelling tot de situatie in de Verenigde Staten. De econometrie zal een minder belangrijke plaats blijven innemen dan in de Angelsaksische landen.

Theil begint met de constatering, dat Nederland geen grote economische traditie heeft en dat het „Germania docet” van vóór de oorlog heeft plaatsgemaakt voor een dominerende Angelsaksische invloed. Zijn bijdrage, welke getiteld is „Some developments of economic thought in the Netherlands” geeft in feite slechts één aspect weer, namelijk de opvatting van Theil zelf. In vier hoofdstukken ontwikkelt hij aan de hand van een aantal modellen enkele econometrische berekeningen en noemt als schrijvers o.m. Van den Boogaard, Houthakker, Somermeyer, zichzelf, Tinbergen en Verdoorn (in alfabetische volgorde). Buiten zijn eigen groep wordt niemand genoemd en van de Nederlands schrijvende Belgen is in het geheel geen sprake.

Het is jammer dat de — meest Amerikaanse — lezers van deze brochure de indruk zullen krijgen, dat de Duitse literatuur veelzijdig is en dat de Nederlandse zich slechts op één terrein zou begeven. Het verdient aanbeveling, dat te zijner tijd bij de afronding van deze serie overzichten over niet-Engelse economische publikaties nog rekening zal worden gehouden met andere belangrijke hedendaagse bijdragen tot de theoretische economie in het Nederlandse taalgebied. Overigens kan met veel belangstelling worden uitgezien naar de volgende uitgaven in deze, door de Ford Foundation mogelijk gemaakte, serie.

's-Gravenhage.

G. C. A. MULDER.

INHOUD

	Blz.		Blz.
De economische wetenschap buiten het Engelse taalgebied, door G. C. A. Mulder, B. Sc., Ps. D.	795	Economische integratie en politieke desintegratie, door W. C. Fiege	807
De elektronische markt, door H. Reinoud	796	Problemen der ontwikkelingslanden, door P. Krug	808
Het werknemersaandeel in het nationaal inkomen (II), door Drs. J. H. van der Marel	800	Ingezonden stuk: Pier-perikelen, door S. W. Prins, met een naschrift van Prof. Dr. A. Heertje	809
Naar nieuwe munten, door L. S. Beuth	803	Geld- en kapitaalmarkt, door Dr. C. D. Jongman	810

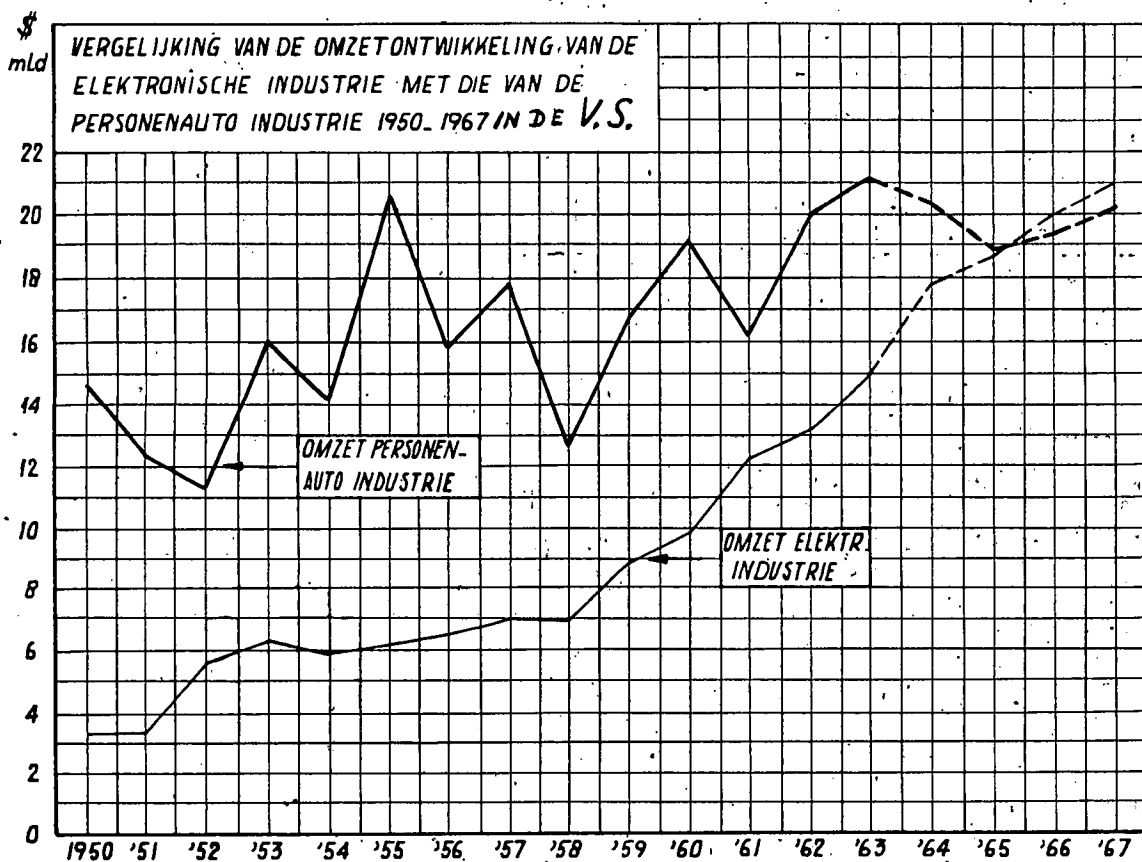
De elektronische markt

Onder de elektronische markt¹⁾ verstaat men de productie van en de vraag naar die artikelen waarin de moderne elektronica een dominerende functie vervult. Er toe behoren o.a. radio, televisie, gramfoon, bandrecorder, elektronische buizen, transistoren, antennes, bepaalde soorten servomechanismen, regel- en meetapparatuur, besturingsinstrumentaria voor de ruimtevaart, medische instrumenten, een deel van de communicatie-apparatuur, dicteermachines, en last but not least computers. De huidige telefooncentrales, telefoonkabels, kasregisters met ponsbanden e.d. worden er nog niet toe gerekend, hoewel er ten deze afwijkingen en allerlei overgangssituaties zijn.

De elektronische markt heeft de laatste tien jaren een bijna explosieve ontwikkeling doorgemaakt. In de V.S. wordt de markt voor automobielen, mede als graadmeter voor de conjunctuur, door velen nog steeds als de meest imponerende markt aangezien. Het verrassende is nu, dat de omzet van de elektronische industrie bezig is in een snel tempo die van de automobielenindustrie te overtreffen, zoals uit onderstaande grafiek moge blijken.

Men pleegt de elektronische markt meestal onder te verdelen naar *consumentenprodukten* (radio, televisie e.d.), *componenten* voor vervanging (buizen, weerstanden, transistoren e.d.), *industriële apparaturen voor het bedrijfsleven* (meet-, regel- en besturingsapparaturen, computers e.d.) en apparaturen voor de *overheid*. Deze laatste, in hoofdzaak dienend voor defensie en ruimtevaart, worden in het algemeen niet nader gespecificeerd.

Het is niet eenvoudig de voor de studie van de elektronische markt benodigde gegevens te verkrijgen. Voor Nederland bijv. zijn geen officiële gegevens beschikbaar in verband met de bijzondere positie van het Philips-concern. Voorts is niet altijd na te gaan in hoeverre de cijfers van verschillende landen onderling vergelijkbaar of volledig zijn. Een belangrijke bron voor kwantitatieve informatie over de elektronische industrie in de V.S. vormt het blad „Electronics” van de uitgever Mc Graw Hill. Enige jaren geleden is een lezenswaardige publikatie van R. Mees en Zonen te Rotterdam en enige andere Europese bankiershuizen verschenen over „The Electronics Industry in Europe”, gezien vanuit het standpunt

¹⁾ De gegevens in dit artikel berusten in eerste instantie op een door mij in 1962 te Seattle voor het American Institute of Radio Engineers gehouden lezing over de elektronische markt in de V.S. en de E.E.G.-landen. Bij de verzameling van het materiaal daarvoor waren de heren Drs. C. H. Vedder Christiaanse en A. v. d. Putten mij behulpzaam. Voor het up to date maken van de gegevens en voorts voor enkele interessante aanvullingen ben ik dank verschuldigd aan Drs. A. J. M. Kok. Voor voorgaande artikelen zie „E.-S.B.” van 8 en 22 juli en 12 augustus 1964.

van de belegger. Overigens is men aangewezen op een groot aantal verspreid liggende publikaties over onderdelen van de elektronische markt ²⁾.

Onderstaande beschouwingen zullen zich baseren op de ontwikkeling van de elektronische industrie in de V.S.,

²⁾ Tegen het einde van dit jaar hoop ik een uitvoeriger publikatie over de elektronische markt te doen verschijnen met bronvermeldingen.

Frankrijk, West-Duitsland, Italië, Engeland en Japan. Aan het slot komen nog zeer summier de Sowjet-Unie, Canada en Australië ter sprake.

Allereerst volgt hieronder een overzicht van de omzetontwikkeling over de periode 1950-1967.

In de overige landen is de invloed van deze opdrachten daarentegen in verhouding zeer gering.

3. Uit de cijfers van de consumentenomzetten in de V.S. kan de conclusie worden getrokken, dat de betreffende markt in totaliteit gezien een zekere verzadiging

Ontwikkeling van de omzet van elektronica in de periode 1950-1967 in de Ver. Staten, enige Westeuropese landen en Japan

Marktsectoren	Omzet in mln. \$						Aandeel in pCt. van totale omzet						Gem. jaarlijks groeipercentage			
	1950	1955	1960	1963	1964	1967	1950	1955	1960	1963	1964	1967	1950-1955	1955-1960	1960-1963	1963-1967
Ver. Staten																
Consumenten.....	1.687	1.500	1.850	2.400	2.605	3.150	51	24	19	16	15	15	2,3	4,3	9,1	7,0
Bedrijfsleven.....	350	750	1.850	3.800	4.500	6.150	11	12	19	25	25	29	16,5	19,8	27,1	12,8
Onderdelen (vervangings).....	361	784	985	800	710	780	11	13	10	5	4	4	16,8	4,7	6,7	0,6
Overheid.....	902	3.136	5.135	8.000	9.945	10.920	27	51	52	54	56	52	28,3	10,4	15,9	8,1
Totaal	3.300	6.170	9.820	15.000	17.760	21.000	100	100	100	100	100	100	13,3	9,7	15,2	8,8
Frankrijk																
Consumenten.....	27	70	242	372	395	485	40	30	36	36	35	34	21,0	28,2	15,4	6,9
Bedrijfsleven (incl. overheid).....	19	101	168	269	295	400	28	43	25	26	26	28	39,7	10,7	17,0	10,4
Onderdelen.....	22	63	263	393	440	545	32	27	39	38	39	38	23,4	33,1	14,3	8,5
Totaal	68	234	673	1.034	1.130	1.430	100	100	100	100	100	100	28,0	23,5	15,4	8,4
West-Duitsland																
Consumenten.....	103	281	760	720	755	850	48	48	52	40	39	35	22,2	22,0	1,8	4,2
Bedrijfsleven.....	74	198	412	760	870	1.200	35	34	28	42	44	49	21,8	15,8	22,6	12,1
Onderdelen.....	36	108	293	317	335	400	17	18	20	18	17	16	24,6	22,1	2,7	6,0
Totaal	213	587	1.465	1.797	1.960	2.450	100	100	100	100	100	100	22,5	20,1	7,0	8,1
Japan																
Consumenten.....	—	—	± 695	920	990	1.160	—	—	55	44	42	36	—	—	9,8	6,0
Bedrijfsleven.....	—	—	± 190	610	750	1.170	—	—	15	29	31	37	—	—	47,5	17,7
Onderdelen.....	—	—	± 375	570	640	850	—	—	30	27	27	27	—	—	15,0	10,5
Totaal	—	125	1.260	2.100	2.380	3.180	—	—	100	100	100	100	—	58,7	18,6	10,9
Italië																
Consumenten.....	—	74	116	135	140	155	—	37	26	25	25	23	—	9,4	5,2	3,5
Bedrijfsleven.....	—	110	296	355	375	435	—	55	67	67	66	66	—	21,9	6,3	5,2
Onderdelen.....	—	15	32	45	50	70	—	8	7	8	9	11	—	16,4	12,0	11,7
Totaal	—	199	444	535	565	660	—	100	100	100	100	100	—	17,4	6,4	5,4
Engeland																
Consumenten.....	188	275	449	500	520	570	38	29	32	29	28	26	7,9	10,3	3,7	3,3
Bedrijfsleven (incl. overheid).....	205	476	588	790	860	1.060	42	51	42	45	46	48	18,4	4,3	10,3	7,6
Onderdelen.....	98	188	364	465	495	570	20	20	26	26	26	26	13,9	14,1	8,5	5,2
Totaal	491	939	1.401	1.755	1.875	2.200	100	100	100	100	100	100	13,8	8,3	7,8	5,8

Uit dit overzicht zijn ten aanzien van de elektronische markt vele verschijnselen te verklaren en conclusies te trekken. Ik beperk mij tot de volgende.

1. In de eerste plaats blijkt de uitzonderlijk snelle ontwikkeling van deze industrie in alle vermelde landen met uitzondering van Italië. Zoals de cijfers voor 1964 en 1967 doen zien, zal deze ontwikkeling zich waarschijnlijk voortzetten, zij het in iets gematigder tempo. In de V.S. is momenteel enige onzekerheid over de omvang van de toekomstige opdrachten voor defensie en ruimtevaart. Een dergelijke situatie is er in de afgelopen tien jaar wel meer geweest, maar van zeer snel voorbijgaande aard gebleken.

2. Vervolgens springt de enorme invloed — absoluut en relatief — van de overheidsopdrachten voor defensie en ruimtevaart in de V.S. naar voren. In 1950 bedroegen deze ca. \$ 900 mln. op een totaal omzet van \$ 3.300 mln, in 1963 \$ 8.000 mln. op een totaal omzet van \$ 15.000 mln.

vertoont. Men dient hierbij echter te onderscheiden tussen radio en televisie enerzijds, grammofoons en bandrecorders anderzijds. In de meeste landen is geen belangrijke stijging van de omzet aan radio- en televisietoestellen te verwachten, alleen de kleurentelevisie kan hierin misschien tijdelijk verandering brengen. Een recente prognose voor de V.S. van Mc Graw-Hill geeft voor de periode 1963-1967 een daling van de zwart-wit televisie van \$ 730 mln. naar \$ 550 mln, maar een opvallende stijging van de kleurentelevisieomzet, nl. van \$ 250 mln. in 1963 naar \$ 890 mln. in 1967³⁾.

³⁾ De omzetwaarde van de kleurentelevisie in de V.S. bedroeg in 1963 ongeveer 1/3 van die van de zwart-wit televisie, maar gerekend naar het aantal toestellen lag de vraag naar kleurentelevisie in dat jaar met een totale omvang van 700.000 à 800.000 stuks nog ver achter bij de vraag naar zwart-wit televisie, waar-

(vervolg op blz. 798)

De markt voor producten als gramfoons en band-recorders is daarentegen nog lang niet verzadigd. Met de vermeerdering van de welvaart kan de omzet van deze artikelen nog aanmerkelijk toenemen.

4. Uitermate opvallend is de stijging van de productie en de omzet van industriële bedrijfsapparatuur, nl. van \$ 350 mln. in 1950 naar \$ 3.800 mln. in 1963 (V.S.). Ongeveer 35 à 40 pCt. van deze omzet wordt thans gevormd door verkopen van computers. Terwijl in 1950 de omzet van radiotoestellen, televisietoestellen, gramfoons e.d. bijna vijfmaal zo groot was als die van de industriële apparatuur, overtreft deze laatste momenteel verre de omzet van deze consumentenartikelen.

Bezieet men de cijfers van het bedrijfsleven in Frankrijk, West-Duitsland, Engeland en Japan, dan blijkt zich daar in de komende jaren eenzelfde tendens door te zetten. Wat het aantal geplaatste computers aangaat moet in aanmerking worden genomen, dat de V.S. op dit gebied een voorsprong van ongeveer vijf jaar op Europa hebben en dat deze voorsprong nog zal toenemen.

5. De markt voor vervangingsonderdelen begint in de V.S. sterk in betekenis af te nemen. Dit houdt verband met de voortgaande verbetering van de elektronische onderdelen (bijv. transistoren in de plaats van buizen) en een daarmee gepaard gaande prijsdaling. In de Europese landen blijkt deze markt evenwel voorlopig nog van vrij grote betekenis. Daarbij moet rekening worden gehouden met de mogelijkheid, dat in de betreffende Europese omzetten ook de productie van onderdelen voor nieuwe apparaturen kan zijn begrepen.

De in het overzicht vermelde cijfers lichten nog een aantal andere belangrijke verschijnselen toe. De sterke stijging van de vraag naar computers en overige indus-

(vervolg noot 3)

van er 6,8 mln. stuks werden verkocht. De prijs van kleuren-televisie lag in 1963 op \$ 350 à \$ 375 per stuk, die van zwart-wit televisie op \$ 118 à \$ 128 per stuk, terwijl de prijs van de uit Japan geïmporteerde kleinbeeld zwart-wit televisie slechts \$ 55 bedroeg.

triële bedrijfsapparatuur heeft tal van reeds lang gevestigde elektrotechnisch-elektronische industrieën voor de vraag gesteld op welke wijze en in welke richting hun productie en verkoop te heroriënteren. Dit is een moeilijke vraag, aangezien de productie en verkoop van consumentenartikelen een geheel andere instelling en organisatie meebrengen dan die van bedrijfsapparatuur.

Verschillende ondernemingen hebben aanvankelijk een zekere koerswijziging gezocht in de productie van onderdelen, omdat dit relatief gezien de beperkste heroriëntatie betekende, terwijl de winstmogelijkheden uitstekend waren. Nu echter de markt voor onderdelen in de V.S. — vanwege de export ook voor de Europese elektronische industrie van belang — aan betekenis heeft ingeboet, terwijl die voor industriële apparatuur, w.o. computers, zich bijna explosief ontwikkelt, komen de betreffende bedrijven voor ingrijpender wijzigingen van hun bedrijfspolitiek te staan.

Daarbij komt nog het feit, dat een aantal op computers gespecialiseerde bedrijven, zoals de IBM, er meer en meer toe overgaan onderdelen in eigen beheer te vervaardigen. De IBM beweegt zich zelfs sinds enige jaren op het gebied van een deel van de telecommunicatie-industrie. De moeilijkheid met betrekking tot de aanpassing van de bedrijfspolitiek houdt verband met de bijzondere eisen die aan spuurwerk, productie, organisatie, verkoop en financiering van bedrijfsapparatuur worden gesteld, terwijl met de fabricage van deze apparatuur tevens in concurrentie wordt getreden met belangrijke afnemers.

Een punt van belang is voorts, dat behalve de IBM en Control Data Corporation vrijwel geen enkel bedrijf tot nu toe aan de fabricage van computers heeft verdiend. Dit alles kan verklaren waarom bijv. ook een bedrijf als Philips lang heeft gearzeld alvorens tot een zeker entree in de computermarkt te besluiten.

Een ander en zeer important vraagstuk is de verhouding van de Amerikaanse tot de autochtone Europese elektronische industrie. Gelijk bekend concurreert de Amerikaanse computerindustrie. (IBM, Sperry Rand, General Electric, National Cash Register, R.C.A., e.a.) via Europese verkoopkantoren en industriële filialen met de voor of

(I. M.)

UNIVAC-systemen zijn er voor iedere onderneming. Kleine, middelgrote en grote elektronische computers voor administratieve en technisch/wetenschappelijke toepassingen.

Deskundige gebruiksadviezen geeft:

UNIVAC, Overtoom 263-271, Amsterdam, tel. (020) 12 97 65

UNIVAC
DIVISION OF REMINGTON RAND N.V.

na de laatste wereldoorlog opgerichte elektronische industrieën in Europa. In deze strijd is de Amerikaanse industrie door de enorme omvang van de overheidsopdrachten, waarmee zij de kosten van haar geavanceerde research en ontwikkeling geheel of grotendeels kan dekken, zeer in het voordeel.

Indirect, nl. via de verkoop van de nieuwe apparaturen op de Europese markt, komen de voordelen hiervan ook de Europese gebruikers ten goede, maar in de concurrentiestrijd heeft de Amerikaanse industrie uiteraard aldus een ontzaglijke voorsprong op haar Europese collega's. Het is dan ook voor de Europese industrie uiterst moeilijk gebleken tegen de Amerikaanse computerindustrie op te tornen. Men denke aan Olivetti, Bull en de Engelse computerindustrieën. Alleen concentratie, samenwerking en een gezonde steun van de overheid ⁴⁾ zullen de ongunstige concurrentiepositie van de Europese industrie kunnen verbeteren. Misschien ook middels een Amerikaans-Europese vervechting, zoals thans bij de Bull-General Electric plaats vindt, maar dit is uiteraard een geheel andersoortige oplossing.

Na de Franse en Italiaanse computerindustrie bevindt zich thans vooral de Engelse elektronische industrie in een moeilijke positie. Deze industrie heeft in de na-oorlogse tijd tal van belangrijke initiatieven ontplooid. Het aantal zelfstandige industrieën was echter te groot, waardoor sinds enige jaren fusies en overnamen noodzakelijk zijn gebleken.

Desalniettemin blijkt de Engelse industrie niet bestand tegen de opmars van de IBM, Control Data Corporation en Honeywell. Verdere concentratie zal wel onontkoombaar zijn, terwijl in het bijzonder de verkooporganisatie aanmerkelijke verbeteringen zal moeten ondergaan. Het is echter de vraag of dergelijke nationale concentraties voldoende zullen blijken wanneer een eigen Europese industrie gewenst zou worden geacht. Vermoedelijk zal alleen internationale Europese samenwerking op den duur uitkomst kunnen brengen. Een moeilijk punt daarvoor kan o.a. zijn de geheimhouding van nationale defensieopdrachten en de directe of indirecte belangen van een aantal van de betreffende Europese ondernemingen in of met verwante Amerikaanse bedrijven.

Tot zover kwam in hoofdzaak de elektronische industrie in de V.S. en Europa ter sprake. Daarnaast is echter ook Japan van grote betekenis, zoals uit het overzicht van de omzet van de elektronica in de periode 1950-1967 duidelijk blijkt. Daarbij is de export, waaronder vooral die van radio- en televisietoestellen, van belang. Deze overtreft thans verre die van de gerenommeerde Japanse scheepsbouw (in 1962: export scheepsbouw \$ 235 mln., export elektronische producten \$ 325 mln.).

Japan werkt echter ook krachtig aan de bouw van computers en besturingsinstrumenten voor industriële processen. Niet alleen voor de binnenlandse markt maar evenzeer voor de export, zoals o.a. blijkt uit het feit dat kortgeleden een

⁴⁾ Met gezonde steun bedoel ik een steun, waarbij de Amerikaanse concurrentie in stand blijft, dus geen monopolieachtige positie voor een nationale industrie.

(I. M.)

Japanse missie een uitgebreid onderzoek heeft ingesteld naar de verkoopmogelijkheid en -voorwaarden van computers in Europa. Eind 1962 waren in Japan zelf 521 computers geïnstalleerd, waarbij 21 grote, 302 middelgrote en 198 kleine. Hiervan waren bij banken 122 — overwegend grote en middelgrote — machines geplaatst.

Wat de Sowjet-Unie aangaat is de productie van computers tot nu toe beperkt gebleven tot die voor wetenschappelijke, defensie- en ruimtevaartdoeleinden. Tengevolge van de in zijn economisch systeem besloten onderschatting van het nut van interne kostenberekeningen en administratie als instrumenten voor bedrijfsleiding en -organisatie was er tot voor kort ook weinig of geen aandacht voor administratie-computers. Door de veranderingen die thans plaats vinden — decentralisatie, nabootsing van het prijsmechanisme, groter belang van leiding en personeel bij een efficiënte bedrijfsvoering — komt er nu echter een toenemende belangstelling voor bedrijfseconomische calculaties en administratie en daarmee ook voor de administratieve automatisering. Momenteel worden de desbetreffende apparaturen nog van buitenlandse producenten, hoofdzakelijk Amerikaanse, betrokken, maar tot vergaande eigen productie van computers is reeds besloten.

De elektronische industrie in Afrika en Zuid-Amerika is van weinig betekenis; hetzelfde geldt, zij het in mindere mate, voor Canada en Australië. In deze beide laatste landen neemt echter het gebruik van computers — van Amerikaanse en Engelse oorsprong — zeer snel toe. Vooral in Canada vindt de administratieve automatisering vergaand toepassing.

Ik heb mij in het korte bestek van deze beschouwingen in verschillend opzicht moeten beperken. Zij geven echter, naar ik hoop, enige aanwijzing welk een uiterst belangwekkend en boeiend beeld de ontwikkeling van de elektronische markt te zien geeft. In een volgend artikel over de individuele fabrikanten zal nog nader op enkele bijzondere aspecten van de elektronische markt worden ingegaan.

⁵⁾s-Gravenhage.

H. REINOUD.

Het werknemersaandeel in het nationaal inkomen

(II)

De na-oorlogse veranderingen van het werknemersaandeel in Nederland en de oorzaken daarvan.

In het eerste artikel ¹⁾ zijn de directe factoren, die de veranderingen in het werknemersaandeel veroorzaken, onder de loep genomen. In herinnering zij gebracht, dat deze factoren zijn:

1a. wijziging in de verhouding tussen het aantal loontrekkers in bedrijven en het aantal zelfstandigen;

1b. wijziging in de getalsverhouding tussen de totale beroepsbevolking van bedrijven en de werknemers bij de overheid;

2. verschil in ontwikkeling tussen het loon en de waarde van de produktie per werknemer in bedrijven;

3. verschil in ontwikkeling tussen het loon per werknemer bij de overheid en het inkomen per hoofd van de beroepsbevolking in bedrijven;

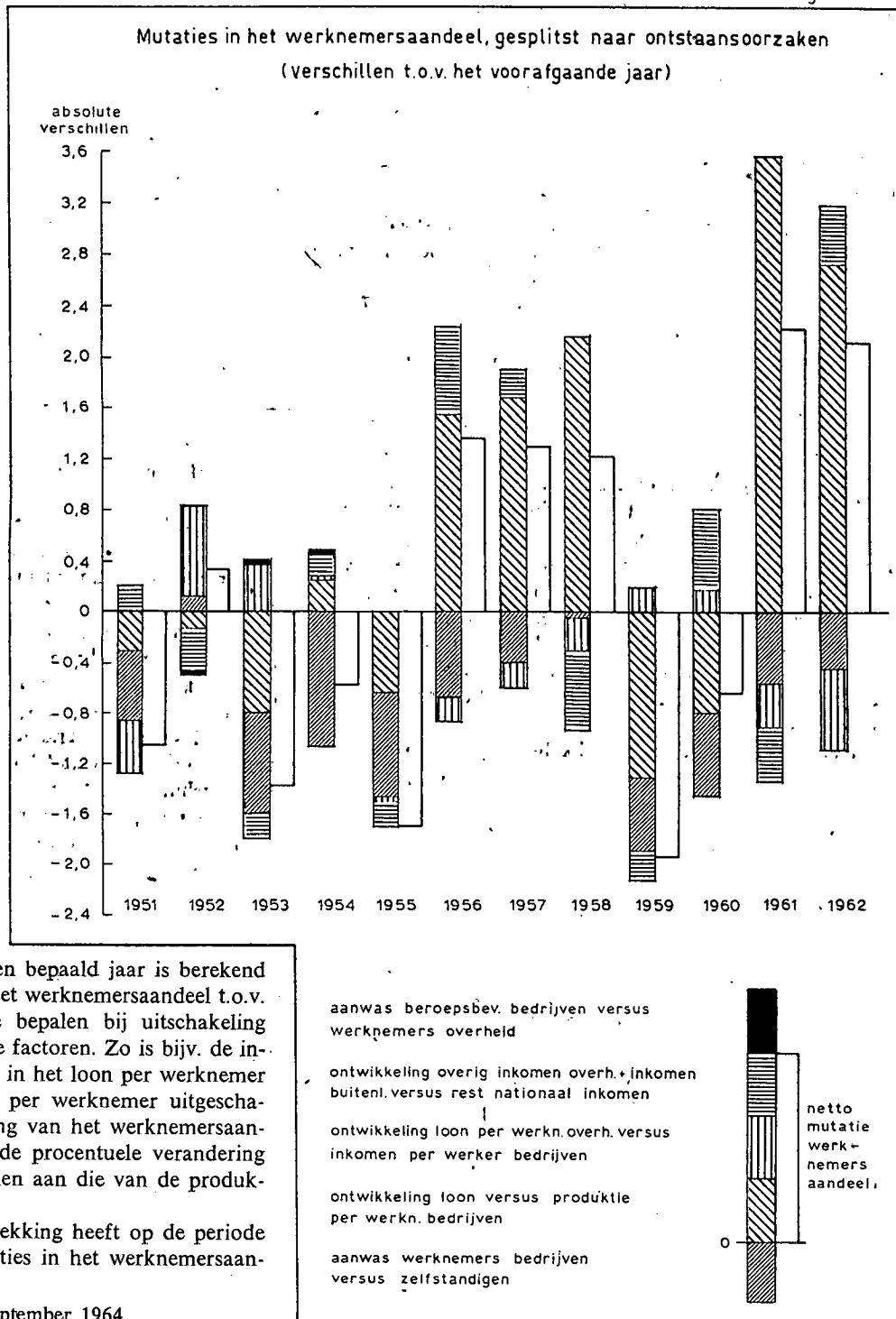
4. verschil in ontwikkeling tussen het overige inkomen van de overheid plus het inkomen uit het buitenland enerzijds en de rest van het nationaal inkomen anderzijds.

Het is nu interessant te weten in hoeverre veranderingen van het werknemersaandeel in de verschillende jaren, toegeschreven moeten worden aan elk van bovengenoemde factoren afzonderlijk. De invloed van

een bepaalde factor in een bepaald jaar is berekend door de verandering van het werknemersaandeel t.o.v. het voorafgaande jaar te bepalen bij uitschakeling van de invloed van overige factoren. Zo is bijv. de invloed van een verandering in het loon per werknemer t.o.v. de produktiewaarde per werknemer uitgeschakeld door bij de berekening van het werknemersaandeel in een bepaald jaar de procentuele verandering van het loon gelijk te stellen aan die van de produktiewaarde.

In grafiek 1, welke betrekking heeft op de periode 1950 - 1962, zijn de mutaties in het werknemersaan-

grafiek 1

¹⁾ Zie „E.-S.B.” van 2 september 1964.

deel, gesplitst naar ontstaansoorzaken, uitgebeeld²⁾.

Uit het diagram blijkt dat het aantal jaren, waarin het werknemersaandeel een stijging vertoonde, even groot is als het aantal jaren, waarin een daling viel te constateren. Een zeker verband met het conjunctuurverloop is hier aanwezig in die zin, dat in jaren van opgaande conjunctuur het werknemersaandeel in het algemeen een daling vertoont, terwijl de recessiejaren daarentegen een stijging te zien geven.

De factoren, die de grootste invloed hebben uitgeoefend op het werknemersaandeel, zijn de loonontwikkeling en de numerieke verhoudingen in bedrijven.

De invloed van de eerste factor komt duidelijk naar voren in de parallelliteit met het verloop van de mutaties in het werknemersaandeel. Verder blijkt uit grafiek 1 dat deze factor overwegend positief is geweest. In het tijdvak 1950 - 1962 steeg de loonsom, uitgedrukt in de produktiewaarde per werknemer in bedrijven, namelijk van 51 tot 57 pCt., hetgeen, zoals in het vorige artikel is uiteengezet, een opwaartse druk op het werknemersaandeel uitoefent.

De ontwikkeling van de numerieke verhoudingen in bedrijven heeft daarentegen het werknemersaandeel in een voor de werknemers ongunstige zin beïnvloed. In de beschouwde periode liep het aantal werknemers in bedrijven, uitgedrukt in een percentage van de totale beroepsbevolking in bedrijven, namelijk op van 71 tot 78. Zoals eerder is aangetoond leidt een zodanige ontwikkeling ceteris paribus tot een daling van het werknemersaandeel.

Vergelijking van de hoogte van het werknemersaandeel in Nederland en een aantal andere landen.

Nadat hiervóór de recente ontwikkeling van het werknemersaandeel in ons land in beschouwing is genomen zal thans het verloop hier te lande worden vergeleken met dat in de overige lid-staten van de E.E.G. alsmede in enkele andere landen. Bij deze vergelijking is niet gewerkt met het gemiddelde loon per werknemer in bedrijven, maar met het gemiddelde loon van alle werknemers (dus inclusief de overheidssector). Deze concessie aan de in ons land gebruikelijke definitie was uit statistische overwegingen noodzakelijk.

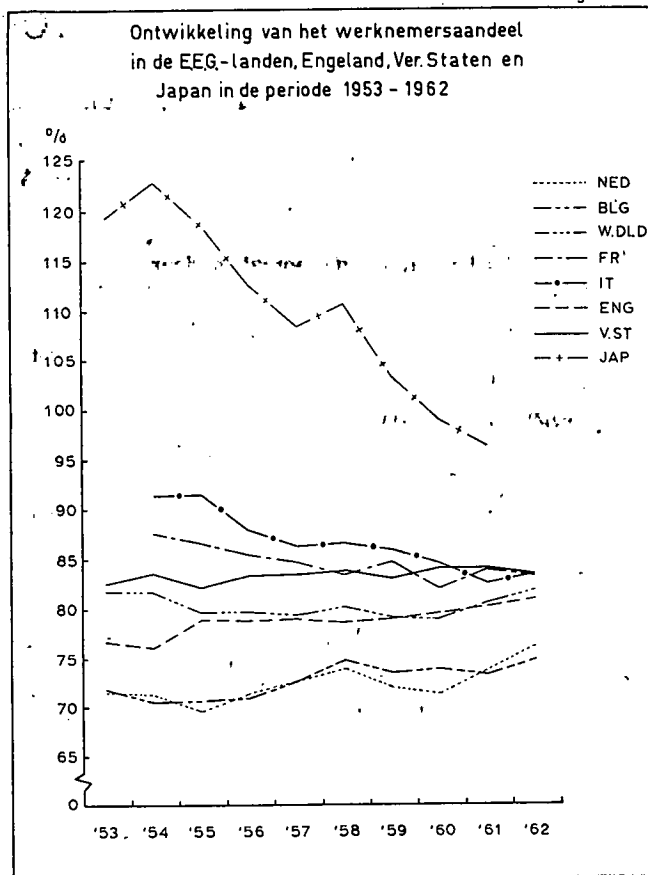
In grafiek 2 wordt de ontwikkeling van het werknemersaandeel in bovengenoemde landen over de periode 1953/1954 - 1962 weergegeven³⁾.

Uit grafiek 2 blijkt dat deze landen in een drietal groepen kunnen worden verdeeld, nl.:

1. Japan, Italië en Frankrijk, waar het relatief hoge werknemersaandeel in de loop van de tijd is teruggelopen;

²⁾ De gegevens hiervoor zijn afgeleid uit de Nationale Rekeningen 1962 en 1961. Gaarne wil ik hier vermelden de medewerking, die ik bij de samenstelling van deze en de nog volgende grafieken heb gehad van de heer A. Koster.

³⁾ Het cijfermateriaal hiervoor is, wat de beroepsbevolking betreft, ontleend aan „Manpower Statistics 1950-1962”, „Statistical Bulletins”, O.E.C.D. 1963. De inkomensgegevens zijn ontleend aan de volgende bronnen. E.E.G.-landen: „Algemeen Statistisch Bulletin”, uitgave van het Bureau voor de Statistiek der Europese Gemeenschappen, 1963, no. 12; Engeland, „Monthly Bulletin of Statistics”, maart 1964, „Yearbook of Labour Statistics” 1961, 1962 en 1963, „Monthly Digest of Statistics”, februari 1964; Verenigde Staten, „Survey of Current Business”, juli 1963; Japan: „Yearbook of Labour Statistics” 1961, 1962 en 1963. (Voor Frankrijk en Italië is het jaar 1953 en voor Japan het jaar 1962 niet opgenomen wegens het ontbreken van voldoende gegevens).

2. Nederland, België en Engeland, waar het relatief lage werknemersaandeel in het laatste decennium is gestegen;

3. West-Duitsland en de Verenigde Staten, welke landen qua niveau van werknemersaandeel een middenpositie innemen en waar dit niveau nagenoeg constant is gebleven.

Als gevolg van deze ontwikkelingen zijn de verschillen tussen het werknemersaandeel in de onderscheidene landen aanzienlijk geringer geworden.

Aangezien in het voorgaand uitvoerig gesproken is over volgtijdelijke veranderingen van het werknemersaandeel in een bepaald land, in casu Nederland, zullen hier uitsluitend de verschillen in hoogte van het werknemersaandeel tussen verschillende landen in een bepaald jaar in beschouwing worden genomen.

Een belangrijke oorzaak van deze verschillen is gelegen in de uiteenlopende structuur van de beroepsbevolking in de beschouwde landen. Onder de structuur van de beroepsbevolking wordt in dit verband verstaan het aandeel van de zelfstandigen in de totale actieve beroepsbevolking. Ter illustratie wordt in grafiek 3 voor het jaar 1954 een overzicht gegeven van de hoogte van het werknemersaandeel en van het percentage zelfstandigen in de eerder genoemde landen⁴⁾.

In het algemeen is bij een comparatieve analyse het jaar, waarop de vergelijking betrekking heeft, niet van groot belang. In het onderhavige geval echter, waarin, zoals hierboven opgemerkt is, de verschillen tussen de landen in de loop van de tijd zijn afgenomen, verdient het de voorkeur om het begin van de onderzochte periode

⁴⁾ Voor de bronnen van deze grafiek zij verwezen naar noot 3.

te nemen, omdat toen de verschillen het meest sprekend waren.

Uit grafiek 3 blijkt dan een hoog werknemersaandeel in de regel gepaard gaat met een hoog percentage zelfstandigen. Zo hadden Japan, Italië en Frankrijk in het jaar 1964 het hoogste werknemersaandeel en tevens het relatief grootste aantal zelfstandigen.

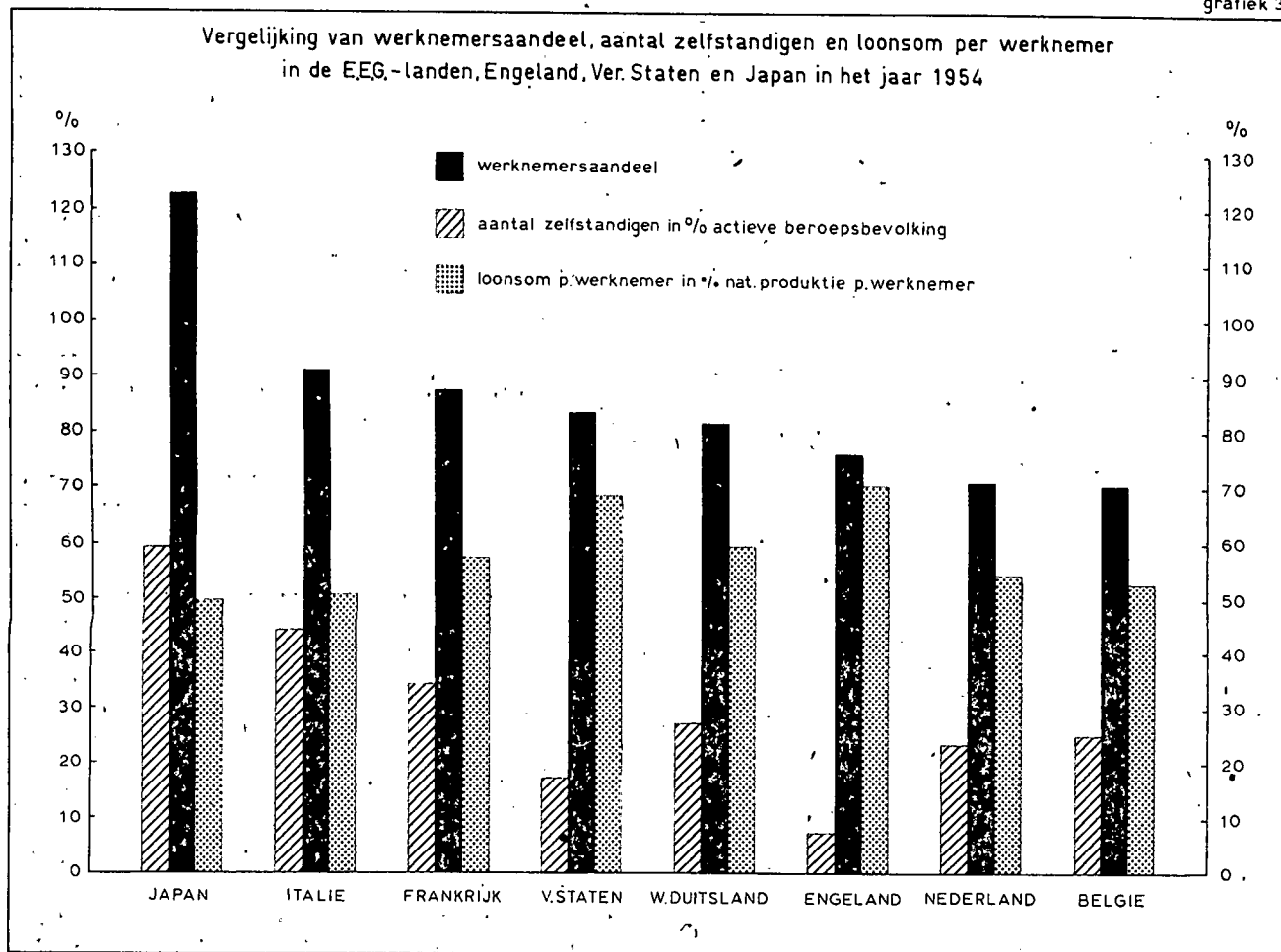
Deze samenhang tussen werknemersaandeel en percentage zelfstandigen wordt duidelijk, als men zich realiseert dat het werknemersaandeel de verhouding weergeeft tussen het gemiddelde loon per werknemer en het nationaal inkomen per hoofd van de beroepsbevolking en dat dit laatste gedrukt wordt door een relatief groot aantal kleine, veelal inefficiënte, bedrijven. Niettemin is het zo dat bij vergelijking tussen twee landen in een aantal

(I. M.)

Het is deze factor, die ertoe geleid heeft, dat in Nederland ondanks het hogere percentage zelfstandigen het werknemersaandeel lager is dan in Engeland, en de Verenigde Staten. In laatstgenoemde landen is namelijk, zoals grafiek 3 eveneens laat zien, de loonsom ten op-

grafiek 3

gevallen een hoger percentage zelfstandigen gepaard gaat met een lager werknemersaandeel. Nederland geeft bijv. zowel t.o.v. Engeland als de Verenigde Staten een dergelijk beeld te zien. Dit is het gevolg van de aanwezigheid van een tweede oorzaak voor het bestaan van verschillen in het werknemersaandeel tussen verschillende landen. Deze tweede factor is de hoogte van de loonsom t.o.v. de nationale produktiewaarde per werknemer.

zichte van de nationale produktie per werknemer bijzonder hoog⁵⁾.

⁵⁾s-Gravenhage.

Drs. J. H. VAN DER MAREL.

In tegenstelling tot de analyse van de volgtijdelijke veranderingen in het werknemersaandeel, waarbij gewerkt is met een viertal oorzaken, zijn bij deze comparatieve analyse slechts twee factoren onderscheiden. De reden hiervoor is gelegen in het ontbreken van meer gedetailleerd statistisch cijfermateriaal.

(I. M.)

§ N.V. SLAVENBURG'S BANK §

Schrijver is van mening dat onze zilveren munten te groot en te zwaar zijn. Er lijkt hem weinig bezwaar tegen het formaat van de rijksdaalder te wijzigen en dat van de gulden ongewijzigd te laten, doch deze laatste niet meer van zilver doch van nikkel te slaan. Hierdoor zou een niet te verwaarlozen besparing worden verkregen. Het ter beschikking komende muntzilver zou rationeel kunnen worden aangewend voor het slaan van gedenkmunten, voor het invoeren waarvan volgens schrijver verschillende omstandigheden pleiten. Voor een verandering van het formaat en het gewicht en voor het scheppen van de mogelijkheid voor het slaan van gedenkmunten is wijziging van de Muntwet nodig.

Naar nieuwe munten

In de pers zijn onlangs berichten verschenen, dat in Engeland de beeldenaar van Koningin Elisabeth II, welke nog dateert van 1952, zal worden vervangen door een meer recent portret. De vraag, die onwillekeurig rijst, is of dit-zelfde in de nabije toekomst ook niet bij onze Nederlandse munten zal dienen te geschieden. Immers, de beeldenaar van onze Koningin dateert van haar troonsbestijging in 1948 (voor het eerst verschenen op de pasmunt van 1950). Een tweede vraag is dan, of er onder de huidige omstandigheden geen aanleiding bestaat tot herziening van het formaat, in het bijzonder van dat van onze rijksdaalder. Een tweetal factoren speelt hierbij een rol:

1. Sedert 1954 (het eerste jaar van uitgifte van zilveren gulden) is het zilver met 50 pCt. in prijs gestegen. In 1954 vertegenwoordigde de gulden bij een gewicht van 6,5 gram met een gehalte van 720/1000 een waarde aan fijnzilver van ca. f. 0,47; bij de huidige zilverprijs is deze waarde reeds gestegen tot ca. f. 0,70. Bij een verdere stijging van de zilverprijs met nog eens 50 pCt. zouden de gulden gevaar lopen uit het verkeer te verdwijnen.

2. Wanneer wij onze Nederlandse zilveren munten ver-

gelijken met die van het buitenland, dan valt op dat bij de onze en wat gewicht en wat formaat betreft bepaald niet gesproken kan worden van oud-vaderlandse zuinigheid (zie vergelijkend overzicht).

De feiten die uit het vergelijkend overzicht blijken, zijn:

1. De Nederlandse rijksdaalder is wat het formaat betreft met het Belgische 100 fr.-stuk de grootste van de normaal circulerende Europese muntsoorten: alleen het Zweedse 5 Kronen-stuk en de Oostenrijkse 50 schilling zijn 1 mm groter, doch deze zijn meestal resp. steeds gedenkmunten.

2. Ondanks zijn formaat heeft de Nederlandse rijksdaalder de geringste koerswaarde. Het Belgische 100 fr.-stuk, dat even groot is, heeft een koerswaarde van f. 7,30, het Oostenrijkse 50 schilling-stuk en het Zweedse 5 Kronen-stuk, welke slechts 1 mm groter zijn, vertegenwoordigen een koerswaarde van resp. f. 7 en f. 3,55.

3. Vergelijken wij het gewicht der diverse munten met hun koerswaarde, dan zien wij dat onze gulden met een verhouding van 0,65 op de derde plaats staat, direct gevolgd door onze rijksdaalder met 0,60. Bovenaan staan de 2 en

Land	Denominatie	Gewicht in gram	Koers in gulden	Verhouding gewicht: koerswaarde	Gehalte in 0/00	Inhoud grammen fijnzilver	Zilverwaarde in gulden	Verhouding inhoud fijnzilver: koers	Middellijn in mm
Nederland	f. 1	6,5	1,—	0,65	720	4,7	0,70	0,70	25
"	f. 2,50	15	2,50	0,60	720	10,8	1,62	0,65	33
België	fr. 100	18	7,30	0,246	835	15	2,25	0,31	33
"	fr. 50	12,5	3,65	0,34	835	10,4	1,56	0,43	30
"	fr. 20	8	1,46	0,549	835	6,7	1,—	0,70	27
Frankrijk	fr. 5	12	3,70	0,324	835	10	1,50	0,40	29
Duitsland	D.M. 5	11,2	4,55	0,246	625	7	1,05	0,23	29
Italië	L. 500	11	2,90	0,379	835	9,2	1,38	0,48	29
Zwitserland	fr. 5	15	4,20	0,357	835	12,5	1,88	0,45	31
"	fr. 2	10	1,68	0,599	835	8,4	1,26	0,75	27
"	fr. 1	5	0,84	0,599	835	4,2	0,63	0,75	23
"	fr. 0,50	2,5	0,42	0,599	835	2,1	0,31	0,75	18
Oostenrijk	sch. 50	20	7,—	0,286	900	18	2,70	0,39	34
"	sch. 25	13	3,50	0,371	800	10,4	1,56	0,44	30
"	sch. 10	7,5	1,40	0,535	640	4,8	0,72	0,51	27
"	sch. 5	5,2	0,70	0,743	640	3,3	0,50	0,71	23,5
Zweden	Kr. 5	18	3,55	0,507	400	7,2	1,08	0,30	34
"	Kr. 2	14	1,42	0,99	400	5,6	0,84	0,60	31
"	Kr. 1	7	0,71	0,99	400	2,8	0,42	0,60	25
Griekenland	Dr. 20	7,50	2,50	0,30	835	6,3	0,95	0,38	26

1 Kr. van Zweden (0,99) en de 5 schilling van Oostenrijk (0,743), d.w.z. wij dragen naar verhouding, wat de in het geding zijnde munten betreft, meer gewicht mee in onze portemonnaie dan de meeste onzer mede-Europeanen om hetzelfde te kunnen kopen (wij verwaarlozen hierbij mogelijke internationale prijsverschillen).

4. Vergelijken wij de intrinsieke waarde aan fijnzilver met de koerswaarde, dan wordt onze gulden met de verhouding 1 : 0,70 (bij onze rijksdaalder ligt deze verhouding op 0,65) slechts geslagen door de 2, 1 en $\frac{1}{2}$ frank van Zwitserland (0,75) en door het Oostenrijkse 5 schillingstuk (0,71). Het laagste komen bij deze vergelijking uit de bus: Duitsland 5 D.M. met 0,23, gevolgd door Zweden 5 Kr. (0,30) en België 100 fr. (0,31).

De conclusie ligt voor de hand: *onze zilveren munten zijn te groot en te zwaar.* Waar de intrinsieke waarde bij ons moderne geldstelsel geen rol meer speelt, heeft deze factor hoogstens nog psychologische betekenis. Wij hebben nimmer gemerkt dat de Duitser of de Zweed vanwege het lage gehalte van het 5 D.M.- en 5-Kr.-stuk de voorkeur aan Zwitserse frank-stukken geeft. Onze kritiek geldt overigens niet het gehalte van onze munten: dit is gekozen op grond van praktische motieven: hardheid en slijtage.

Het is duidelijk, dat een verandering van het formaat (en het gewicht) onzer munten slechts kan geschieden na wijziging van de Muntwet. Een verandering van het formaat van onze gulden zou op bijzondere bezwaren stuiten in verband met de afmeting van de vele in gebruik zijnde automaten. T.a.v. onze rijksdaalder geldt dit bezwaar niet. Er lijkt ons evenwel weinig bezwaar tegen het formaat van de gulden ongewijzigd te laten, doch deze niet meer van zilver doch van nikkel te slaan.

Wijziging van het formaat van onze rijksdaalder en de uitschakeling van zilver bij de gulden zou bovendien een niet te verwaarlozen besparing opleveren. Tot medio juni 1964 werden geslagen 142 mln. guldens, vertegenwoordigende een zilverwaarde van rond f. 100 mln. Voorts 38 mln. rijksdaalders met een zilverwaarde van rond f. 61,5 mln. Bij vermindering van het gewicht van de rijksdaalder met bijv. $\frac{1}{4}$ zou dit een besparing van rond f. 15 mln. opleveren, tezamen dus f. 115 mln. Daar staat evenwel tegenover de aankoop van nieuw muntmetaal (nikkel) voor de guldens. Waar op dit ogenblik de prijs van fijnzilver tot nikkel zich verhoudt als 24 : 1 zou met de omschakeling een aankoop van ca. f. 4 à 5 mln. gemoeid zijn.

over 65 jaar pensioen

Veiligheid vanaf het eerste levensjaar. Zo lang mogelijk zullen de ouders zelf het jonge leven beschermen.

Door al vroeg maatregelen te nemen voor later, kunnen zij voor een blijvende financiële bescherming zorg dragen - voor een mensenleven lang.

Deze veiligheid kunt ook U verkrijgen wanneer U zich laat adviseren door R. Mees & Zoonen Assurantiën. Als oudste makelaarsfirma in Nederland - werkzaam sinds 1720 - beschikken zij over een schat aan ervaring. Zij kunnen objectief beoordelen welke vorm van verzekering in Uw geval de meest geschikte is, zorgen voor de nodige aanpassingen en wijzigingen, kortom Uw belangen volledig behartigen.

R. MEES & ZONEN ASSURANTIËN

Rotterdam - Amsterdam - 's-Gravenhage - Schiedam
Delft - Vlaardingen - Alblasserdam - Spijkenisse

Bovendien rijst de vraag of de voorraad vrijkomend muntzilver dan niet te groot is voor de toekomstige behoefte aan rijksdaalders. Verkoop aan de normale handel komt gezien het gehalte niet in aanmerking, terwijl als buitenlandse gegadigden waarschijnlijk slechts die landen belangstelling zullen tonen waar eenzelfde of een lager gehalte toegepast wordt. Een rationeler aanwending van

het ter beschikking komende muntzilver zou kunnen worden gevonden door bij een wijziging van de Muntwet tevens daarin *de mogelijkheid te scheppen voor het slaan van gedenkmunten*.

Ons land neemt in dit opzicht een uitzonderingspositie in, slechts in gezelschap verkerend van de Sowjet-Unie, Spanje en Frankrijk. In de overige Europese landen worden bij tijd en wijle gedenkmunten uitgegeven, die vaak opvallen door de fraaie uitvoering. Een vorstelijk huwelijksfeest, regeringsjubileum of overlijden, een Olympiade of Wereldtentoonstelling, een belangrijke nationale gebeurtenis of de herdenking daarvan of wel de herdenking van geboorte- of sterfdag van een kunstenaar of geleerde van wereldnaam zijn de meest voorkomende motieven.

Voor laatstgenoemd motief zou ik gaarne bij mijn pleidooi voor Nederlandse gedenkmunten de aandacht willen vragen. Immers, ons land heeft in de loop der historie een naar verhouding groot aantal figuren opgeleverd van internationale faam en op deze wijze een belangrijk aandeel geleverd in onze Westerse beschaving. Het zou zeker het aanzien van ons land verhogen wanneer hun gedachtenis met een bijzondere muntslag wordt geëerd en op deze wijze nog eens internationaal de aandacht op ons kleine land en zijn grote zonen valt.

Nu zal men kunnen tegenwerpen dat tot op zekere hoogte hierin reeds wordt voorzien door uitgifte van bijzondere postzegels, welke in grotere mate dan de munten een geliefd verzamelgebied vormen. Evenwel heeft de enorme overvloed van uitgiften op dit gebied een zekere devaluatie doen ontstaan t.a.v. het erbewijs dat besloten ligt in het feit der uitgifte. Onze historie kent vele figuren welke betekenis het strikt nationale en tijdgebundene te boven gaat. Enigermate wordt in een gradatie van onderscheiding voorzien door de laatste serie bankbiljetten, waarop enkele „erflaters” staan afgebeeld (Hugo de Groot, Christiaan Huygens, Erasmus en Rembrandt).

Ons aandeel in de Westerse cultuur komt hierdoor toch nog onvoldoende tot zijn recht. Landgenoten als Willem de Zwijger, Boerhaave, Van Leeuwenhoek, Johan de Witt, Spinoza, Vincent van Gogh en Thomas à Kempis komt met even goed recht een gedenkmunt toe. In dit verband is het wel merkwaardig, dat Willem de Zwijger (tezamen met de Coligny) voorkomt op een herdenkingsmunt van de Verenigde Staten van Amerika, geslagen ter gelegenheid van de Hugenotenherdenking in 1924, terwijl Jan van Riebeeck en onze Verenigde Oost-Indische Compagnie zijn herdacht op munten van de Republiek van Zuid-Afrika.

Ook bij nationale gebeurtenissen, die tot ver buiten onze grenzen de aandacht trekken, zou een gedenkmunt op zijn plaats zijn: bijv. de indijking van de Zuiderzee en straks de voltooiing van de afsluiting onzer zeegaten, op welk terrein onze nationale prestatie in de wereld haar weerga niet vindt. Ook de koninkrijksgedachte, de totstandkoming van de Benelux e.d. zouden op hun tijd aanleiding kunnen vormen voor een bijzondere muntslag. Onze historische banden met andere landen zouden bijv. tot uitdrukking kunnen worden gebracht door een herdenking van Koning Stadhouder Willem III, van Peter de Grote, Linnaeus en Comenius.

De Oostenrijkse usance telkenjare een gedenkmunt te doen slaan achten wij minder gelukkig. Men raakt op deze wijze al spoedig in nood bij het zoeken naar een waardig object. Ook lijkt het aanbeveling te verdienen de oplage vrij ruim te nemen omdat een kleine oplage te zeer speculatie zou uitlokken. In verschillende landen wordt voor de

gedenkmunt een speciale denominatie gereserveerd, zodat door het formaat (en soms ook door een verhoogd gehalte: zie Oostenrijk) onderscheiding ontstaat van de overige denominaties, waarop bij ons de beeldenaar van de regerende vorst(in) gehandhaafd behoort te blijven.

Zo zou bij ons invoering van een 5- of 10 gulden-stuk als gedenkmunt ter grootte van resp. onze huidige en oude rijksdaalder te overwegen zijn. Het zou bovendien wellicht kunnen blijken dat een dergelijke denominatie in een bepaalde behoefte voorziet. Het tegendeel af te leiden uit het feit dat in het verleden ons gouden vijfje niet geliefd was, lijkt ongerechtvaardigd: het had in die voorbije tijden een vrij hoge koopkracht, terwijl nogal eens verwarring plaatsvond door de kleur van nieuwe koperen centen die slechts 1 mm groter waren.

In sommige landen worden gedenkmunten soms met een toeslag uitgegeven (bijv. in Denemarken, waar deze met een „face value” van 5 Kronen door de Munt tegen betaling van 10 Kronen worden afgegeven). Het surplus wordt dan voor een bepaald doel ter beschikking gesteld. Het wil ons voorkomen, dat een dergelijke opzet beter via uitgifte van postzegels met toeslag tot zijn recht komt. Immers, munten worden, anders dan postzegels, niet door afstempeling vernietigd doch dienen juist voor meer permanent gebruik. Munten met toeslag zullen echter nimmer werkelijk in de circulatie komen doch uitsluitend als verzamelobject dienen. Een munt met opslag is derhalve een contradictio in terminis; zij heeft de facto geen reële betekenis als betaalmiddel.

Voor de invoering van gedenkmunten pleit nog een andere omstandigheid. Ook zonder een bepaald oordeel uit te spreken over de meer of minder esthetische kwaliteiten van onze huidige Nederlandse munten, moet toch worden vastgesteld dat deze onderling weinig variatie bieden, zulks in tegenstelling tot bijv. de Engelse munten, waar althans de keerzijde voor elke muntsoort een afwijkende tekening vertoont. De jaarlijks wederkerende reeksen der Nederlandse munten vertonen hierdoor een zekere dorheid en saaiheid, welke zeker niet historisch met onze volksaard in overeenstemming is, getuige het uiterlijk van onze munten uit de 16e, 17e en 18e eeuw.

Deze hier gesignaleerde eentonigheid, dit uniformisme zou juist in deze dynamische tijd doorbroken kunnen en moeten worden, willen onze munten op hun manier getuigen van de bewogen tijden waarin zij geslagen werden. Van oudsher heeft de medailleerkunst in ons land op hoog peil gestaan en de belangstelling hiervoor zou bij kunstenaars en publiek zeker worden aangemoedigd, wanneer in ruimere mate de gelegenheid wordt geboden opdrachten uit te voeren, welke meer dan bij de „geijkte” munt het geval was de fantasie de vrije teugel laten. Juist de invoering van gedenkmunten zou nieuwe impulsen kunnen bieden en een levendiger aanblik geven aan ons geld. Per slot van rekening is onze munt niet alleen een verzamelobject maar in de eerste plaats ons meest populaire en begeerde gebruiksvoorwerp.

Ten slotte moet de vraag worden gesteld of het groeiend Europees verband niet reeds thans zover is gevorderd, dat hieraan op onze munt(en) uitdrukking kan en moet worden gegeven, al is het dan slechts in symbolische zin. Immers, zolang er nog geen uniforme Europese munteenheid bestaat en elk land zijn eigen valuta heeft, kan er van een algemeen koerserende Europese munt geen sprake zijn. Het zou verwarrend werken, wanneer enig gezamenlijk Europees symbool, zoals wij dit van postzegeluitgiften kennen, op alle

elk aandeel
'Vereenigd
Bezit van
1894'
vormt in
feite een
deskundig
samengestelde
aandelen-
portefeuille

Dit is mogelijk, omdat 'Vereenigd Bezit' een beleggingsmaatschappij is, die de gezamenlijke inbreng van haar aandeelhouders belegt in ca. 200 zorgvuldig geselecteerde fondsen. Zodoende wordt een belang verkregen bij tal van bedrijfstakken in binnen- en buitenland. Elk aandeel 'Vereenigd Bezit van 1894' verschaft U een aantrekkelijk rendement met beperking van risico.

Alle banken en commissionairs kunnen U inlichten.

N.V. VEREENIGD
BEZIT VAN 1894

De voordelen van aandelenbezit met beperking van risico.

WESTERSINGEL 84, ROTTERDAM

(I. M.)

koerserende Europese munten zou worden aangebracht. Wel zou dit op een negotiepenning denkbaar zijn.

De negotiepenning ontleent zijn koerswaarde aan de intrinsieke waarde op grond van gewicht en gehalte van het in de munt verwerkte metaal. Enige waarde-aanduiding komt derhalve op de negotiepenning niet voor. Dit metaal kan zijn zilver of goud. De zilveren Maria Theresiathaler en de Trade Dollar van de Verenigde Staten en Engeland zijn goede voorbeelden evenals onze gouden ducaat, die nog in onze vigerende muntwet is gehandhaafd. Symbolisch en zeker in de huidige dagen heeft deze munt nog betekenis: de historische spreuk „Concordia res parvae crescunt” was in de tijd van het ontstaan (1586) de richtlijn, waarin de oorspronkelijk nog in vele opzichten zelfstandige Nederlandse gewesten tot eendracht werden gemaand, terwijl de gewapende en geharnaste ridder met de gebundelde pijlenbos de bundeling der militaire inspanning (onder één opperbevel!) symboliseerde.

Deze symboliek heeft thans nieuwe betekenis gekregen. De tekst aan de keerzijde zou dan aansluiting kunnen geven aan de Europese bewustwording. In zekere zin was dit historisch bij onze ducaat ook reeds het geval, waar deze geslagen was op de muntvoet van het „imperium”, d.w.z. van het Rooms-Duitse rijk. Nu doet deze muntvoet, die neerkomt op een gewicht van 3,494 gram goud met een gehalte van 983/1000, ons gewend als wij zijn aan het decimale stelsel, bepaald verouderd aan. Zo zou bijv. kunnen worden overwogen onze Nederlandse ducaat te brengen op een gewicht van 5 gram met een gehalte van 900/1000 (het normale gehalte van gouden munten) of op een gehalte dat lager ligt. De huidige tekst van de keerzijde van de ducaat: Mo(neta) Aur(ea) Reg(ni) Belgii ad legem imp(erii) zou dan bijv. kunnen worden gewijzigd in Mo(neta) Extraord(inaria) ad norm(am) europ(eensem) Trai(ecti) Neerl(andico) cusa 5 Gr /1000.

Wij lopen hiermede wel vooruit op een toekomstige Europese norm (die nog niet is vastgesteld) doch wat is er tegen dat ons land een weloverwogen initiatief neemt? Overigens zijn wij er ons wel van bewust, dat van vrije aanmunting van gouden munten op dit moment geen sprake kan zijn. Geen enkele Centrale Bank zal er in de huidige situatie in kunnen toestemmen dat haar goudvoorraad, al is het slechts voor een klein gedeelte, naar het vrije verkeer zou afvloeien. Doch ook in de vigerende muntwet wordt als voorwaarde gesteld, dat alleen op een particuliere aanvraag tot aanmunting van gouden ducaten kan worden ingegaan bij inlevering van tenminste 100 kg goud. Nu is aan dit kwantum in het verleden niet steeds de hand gehouden: voor de laatste oplage van ducaten in 1960 werd slechts 10 à 12 kg goud ingeleverd.

De vraag is of het minimum van 100 kg onder de huidige omstandigheden nog gehandhaafd moet blijven en of dit niet beter lager gesteld kan worden. Nu is er nog altijd een groot aantal gouden munten en penningen bij het publiek aanwezig. Het lijkt waarschijnlijk dat van de mogelijkheid deze ter ommunting aan te bieden op ruime schaal gebruik zal worden gemaakt. Immers, vele courante gouden munten doen slechts een matig agio, terwijl aan de tegenwoordige hausse in het aanbod van gouden penningen, die met een zeer groot agio boven de intrinsieke waarde door de particuliere handel worden aangeboden, vroeg of laat een einde komt. Uit numismatisch oogpunt zullen tegen omsmelting van gouden munten en penningen, die geen bijzondere verzamelwaarde bezitten, geen bezwaren rijzen.

's-Gravenhage.

LOD. S. BEUTH.

Economische integratie en politieke desintegratie

In een van de laatste zittingen vóór de zomerpauze van het comité dat de eigenlijke onderhandelingen in het kader van de Kennedy-ronde voorbereidt, moest de voorzitter, Wyndham White, bij het opmaken van de balans tot de pijnlijke conclusie komen, dat wat de landbouwproducten betreft zich zelfs nog geen begin van een oplossing aftekende. Naar zijn mening is er van een werkelijke crisis sprake. Indien in deze situatie geen wijziging zou komen, zou daardoor de gehele Kennedy-ronde in het slop geraken.

Het belang van de Kennedy-ronde, zowel in economisch als in politiek opzicht, is (met name voor Nederland) dermate groot dat het gerechtvaardigd lijkt, wat nader op de conclusie van de heer Wyndham White in te gaan. Wij kunnen ons daarbij beperken tot de standpunten van de twee voornaamste gesprekspartners, t.w. de Europese Economische Gemeenschap en de Verenigde Staten. Succes of mislukking van de Kennedy-ronde wordt immers, met name in de agrarische sector, bepaald door deze twee deelnemers aan de ronde.

Naar bekend, verkreeg de Europese Commissie, die in de Kennedy-ronde als woordvoerster van de zes lidstaten van de E.E.G. optreedt, in de vergadering van de Raad van Ministers van december 1963 (de zgn. tweede marathon) een onderhandelingsmandaat voor de Kennedy-ronde. Dit mandaat hield als uitgangspunt een geharmoniseerd E.E.G.-graanprijsspeil in en als te bereiken doel een bevrozing van de wederzijdse steunbedragen aan de boeren en bij de export. De E.E.G.-Ministerraad slaagde er nadien echter niet in een geharmoniseerd graanprijsspeil vast te stellen. Ten gevolge hiervan ontviel aan het onderhandelingsmandaat de basis en kwam het als zodanig in de lucht te hangen. De Commissie is daardoor in feite „verhandlungsunfähig” geworden. Men zou eventueel nog wel op basis van fictieve prijzen — die dan later gecorrigeerd zouden moeten worden — kunnen onderhandelen, maar het geheel zou dan wel een irreëel karakter krijgen.

De Verenigde Staten hebben er van meet af aan geen twijfel over laten bestaan, dat voor hen de instandhouding van hun export van agrarische produkten een zaak van grote politieke en economische betekenis is. Zij zijn in beginsel niet ongenegen over bevrozing van de steunbedragen te praten, maar daarnaast worden formele afzetgaranties verlangd die de agrarische export van de Verenigde Staten naar de E.E.G. op het huidige niveau plus een „fair share” in de toename van de consumptie waarborgt.

Met betrekking tot dit laatste stelt de Europese Commissie:

1. dat zulke garanties in feite neerkomen op invoering door de E.E.G. van een systeem van contingenten;
2. dat zulks in strijd zou zijn met de G.A.T.T.-regels (in het kader waarvan de Kennedy-ronde wordt gehouden);
3. dat de gehele conceptie, waarop de ordening van de E.E.G.-landbouwmarkten is gebaseerd, hierdoor omvergeworpen zou worden;

4. dat toegang in de huidige omvang tot de E.E.G.-markten geacht kan worden te blijven bestaan, gezien het — naar de mening van de Commissie — redelijke niveau, dat zij voor de E.E.G.-graanprijzen heeft voorgesteld.

Ten aanzien van dit laatste hebben de Amerikanen — naar mijn mening terecht — hun twijfels, maar, zeggen zij, hierover kunnen wij in Brussel toch niet medebeslissen. „Geef ons dus formele garanties. Die garanties kunnen een „overall” karakter hebben. Invoering van een contingentensysteem is dan niet nodig. Het E.E.G.-heffingensysteem bij invoer kan worden gehandhaafd. Het op U nemen van een afnameverplichting moet U te gemakkelijker vallen, omdat U er immers zelf van overtuigd bent, dat Uw prijzen geen aanleiding tot een enigszins omvangrijke produktie-uitbreiding zullen geven”.

De standpunten van de twee voornaamste gesprekspartners lopen dus ver uiteen, waarbij de positie van de Gemeenschap delicaat is, dan die van de Verenigde Staten. Het onderhandelingsmandaat dat de Raad aan de Commissie heeft gegeven, is immers een fictie voorzolang niet tot een gemeenschappelijk graanprijsspeil is besloten. Voorts is de Gemeenschap — in tegenstelling tot de Verenigde Staten — in feite nog niet veel meer dan een entiteit-in-wording onder de voorgedij van zes nog goeddeels autonome lidstaten met nogal sterk uiteenlopende inzichten over de groeirichting.

Zo is West-Duitsland er zowel op politieke als op economische gronden zeer veel aan gelegen, dat de Kennedy-ronde een succes wordt, maar Bonn weigert, onder druk van het binnenlandse groene front, het door de Commissie voorgestelde gemeenschappelijke graanprijsspeil te aanvaarden. Frankrijk daarentegen is bereid medewerking te verlenen aan deze harmonisatie in de m.i. juiste verwachting, dat door het mechanisme van drempel- en richtprijzen, het gebied van de Zes de 4 mln. ton granen die het thans naar derde landen moet exporteren, zal opnemen. Parijs loopt echter — om het zacht uit te drukken — niet over van enthousiasme voor de Kennedy-ronde. De redenen van politieke en economische aard welke hiertoe aanleiding geven, zijn de tegenvoetters van die van West-Duitsland.

West-Duitsland ziet — na het mislukken van de onderhandelingen over Engeland's toetreding tot de E.E.G. — in de Kennedy-ronde een kans de Gemeenschap „open” te houden en de binding met de Verenigde Staten in het kader van de Atlantische samenwerking te verstevigen. Frankrijk daarentegen is geen voorstander van dat karakter en wenst de binding met de Verenigde Staten juist af te zwakken.

De weigering van de Westduitse regering, medewerking te verlenen aan het totstandbrengen van een E.E.G.-graanprijsspeil, komt Parijs met het oog op de Kennedy-ronde niet ongelégen. De schuld voor het fictieve karakter van het onderhandelingsmandaat kan nu Bonn in de schoenen worden geschoven (in het Brusselse jargon heet dat dan: Bonn de zwarte piet toespelen).

Maar zelfs als het mandaat dit karakter zou verliezen, sluit het nog de mogelijkheid uit over afzetgaranties te onderhandelen. Het mandaat zou dus eerst moeten worden gewijzigd en daarvoor is de toestemming van Frankrijk nodig.

Frankrijk houdt dus de troefkaarten in handen, die de partners zelf dit land in handen hebben gespeeld. De verleiding om deze kaarten uit te spelen is niet gering. Frankrijk zou hiermede de overige lid-staten van de E.E.G. in open tegenstelling tot de Verenigde Staten kunnen brengen. In het licht van het bovenstaande behouden de door mij in „E.-S.B.” van 24 juli 1963 ter overdenking van de regeringen van de andere lid-staten geformuleerde vragen nog steeds hun volle actualiteit (of dit laatste nog het geval is met betrekking tot het

optimisme dat doorklonk in het naschrift hierbij van Prof. Oort, waag ik te betwijfelen).

In plaats van verwezenlijking van de oorspronkelijke gedachte van de initiatiefnemers, nl. de economische integratie als hefboom tot politieke integratie te gebruiken, tekent zich thans de mogelijkheid af van een benutten van de economische integratie-in-ontwikkeling (voor zover deze in de Gemeenschap gestalte heeft gekregen) als hefboom ten faveure van nationale doeleinden, die in feite tot politieke desintegratie voeren.

De enige factor die, werkend vanuit de basis, deze constellatie aan de top had kunnen voorkomen, de Europese Beweging, heeft destijds — door het zich niet constitueren als een politieke beweging — de Europese boot gemist.

's-Gravenhage.

W. C. FIEGE.

Problemen der ontwikkelingslanden

Ook op het, niet lang geleden, in Londen gehouden Internationaal Geografisch Congres is blijkens een verslag in „The Times” van 24 juli jl. aandacht geschonken aan de problematiek van de ontwikkelingslanden.

Bij de ontwikkeling van de achtergebleven gebieden blijken politieke factoren vaak van meer gewicht te zijn dan economische overwegingen, meenden verschillende sprekers. Prof. Leopold G. Scheidl uit Wenen wees er op dat in de ontwikkelingslanden de mening heerst dat er fabrieken gebouwd moeten worden om een zelfde welvaartspeil te bereiken als de Westerse landen. De meeste experts zijn het er echter over eens, dat het verstandiger is om de landbouw tot ontwikkeling te brengen zodat in eigen behoeften kan worden voorzien. Er is geen reden om al te optimistisch over de toekomst van de landbouw te zijn. Psychologische, culturele en sociale factoren remden dikwijls het initiatief, de wil tot vooruitgang en de bereidheid risico's en verantwoordelijkheid op zich te nemen.

B. H. Farmer van het St. John's College (Cambridge) bracht naar voren dat studies in India, Pakistan en Ceylon hadden aangetoond dat, niettegenstaande de hoge kosten, de ontginning van land moet worden voortgezet. Men kan zich niet beperken tot het verbeteren van bestaande landbouwgronden gezien het verzet van de boeren tegen technische veranderingen. Maar de kosten van uitbreiding van cultuurgrond leken dikwijls te zijn onderschat. In Centraal India had men de kosten van ontginning geschat op 500 roepies per acre, doch men had geen rekening gehouden met de administratieve kosten, waardoor de totale kosten het drievoudige bedroegen.

D. W. Fryer, van de universiteit van Malaya, bracht naar voren dat een verhoging van de efficiency van de traditionele exportindustrieën ongetwijfeld nodig was doch politiek onaantrekkelijk, aangezien hierdoor de indruk werd gewekt dat men de oude koloniale economie in stand wilde houden. Het leek raadzamer de nadruk te leggen op structurele veranderingen in de handel door de ontwikkeling van industrieën, die goederen kunnen produceren die nu worden geïmporteerd. Ook kan gedacht worden aan de oprichting van industrieën van kapitaalgoederen.

Streven naar industrialisatie was een integraal deel van de nationalistische beweging. Politieke factoren speelden bij de plaatsing van nieuwe industrieën vaak

een belangrijker rol dan overwegingen van efficiency. Hoe groter de regionale en culturele tegenstellingen in een staat zijn, des te belangrijker de politieke motieven. Het sterkst was dit het geval in federale staten of landen waar sterke separatistische bewegingen optreden.

Drie soorten industrieën komen in de ontwikkelingslanden voor: 1. Industrieën van consumptiegoederen. 2. Industrieën van ijzer en staal en chemicaliën en elektrische centrales. 3. De traditionele huisindustrieën, die het meest arbeidsintensief zijn.

De huisindustrie is dikwijls blijven bestaan omdat zij zich heeft teruggetrokken in gebieden met de laagste arbeidskosten, waar weinig alternatieven voor de arbeiders zijn ten aanzien van plaatsing in andere beroepen. In deze gebieden is meestal ook sprake van grote armoede van de plattelandsbevolking. Experimenten met „industrial estates” in India hebben aangetoond dat deze alleen resultaat opleveren, wanneer zij gevestigd worden in streken waar reeds een tendentie tot economische groei bestaat. Grote industrieën werden vaak gefinancierd door middel van buitenlandse hulp maar bleken blootgesteld te zijn aan politieke manipulaties.

Het is het lot van onderontwikkelde landen, dat zij gemoderniseerd moeten worden in een tijd, waarin geen enkele industrie levensvatbaar is, die uitsluitend afhankelijk is van een groot aantal beschikbare arbeidskrachten. Politieke overwegingen die dwingen tot tewerkstelling van een oneconomisch groot aantal arbeidskrachten met als resultaat industrievestiging in streken, waar extra produktiekosten onvermijdelijk zijn, remmen het proces van modernisering.

Wat de wereldvoetselsituatie betreft, Prof. Scheidl merkte hierover op, dat thans ongeveer 10 pCt. van de bodem in de wereld in cultuur is gebracht. De oppervlakte van deze cultuurgrond zal verdrievoudigd moeten worden om in het jaar 2000 de 6.000 tot 6.500 mln. mensen te kunnen voeden, die dan de aarde zullen bevolken. Indien de opbrengsten per ha in dezelfde mate zullen blijven toenemen als thans, zal een verdubbeling van deze oppervlakte echter voldoende zijn. Wanneer alle agrarische hulpbronnen worden geëxploiteerd (behalve de oceanen) zal het naar schatting mogelijk zijn 30.000 tot 38.000 mln. mensen te voeden. Slechts een zesde gedeelte van de wereldbevolking is thans echter volgens moderne maatstaven voldoende gevoed.

's-Gravenhage.

P. KRUG.

PIER-PERIKELEN

Wanneer men in „E.-S.B.” van 19 augustus jl. het artikel leest van Prof. Heertje, de opvolger van onze Minister van Economische Zaken aan de Gemeentelijke Universiteit van Amsterdam, over de prijspolitiek t.a.v. de pier in Scheveningen, kan men zich niet aan de indruk onttrekken, dat de hooggeleerde schrijver zich min of meer als advocaat heeft opgeworpen voor Prof. Andriessen. Aan het gevaar, dat hierbij de wetenschappelijke objectiviteit in het gedrang komt, is de schrijver naar mijn mening niet ontkomen. Niet ter zake dienende opmerkingen aan het adres van de heer Zwolsman ontsieren het betoog.

Prof. Heertje stelt, dat met het prijsbeleid een nationaal belang is gemoeid en betoogt dat het tijdperk van de marktprijzen voorbij is. De meeste prijzen zijn volgens schrijver beheerst, want de prijsvorming wordt gesubjectieerd en berust op de op *macht* gebaseerde persoonlijke interventie. Dit alles wordt zonder meer gesteld.

Hoever deze macht van de persoonlijke interventie in werkelijk belangrijke gevallen reikt, wordt niet vermeld. Bij mijn weten is er tot op heden nog geen enkele macht in geslaagd een prijsstijging voor een artikel, dat schaars wordt, tegen te gaan. Hoogstens kan de overheid in dergelijke gevallen door subsidieverlening een deel van de stijging voor haar rekening nemen. Doch de stijging als zodanig kan zij niet verhinderen. Probeert zij dit toch, tegen de economische wetten in, dan vindt de bekende uitwijking naar de zwarte markt plaats.

Men zal zich wellicht afvragen, wat deze prijs-theorieën met de pierprijs hebben te maken. Inderdaad, Prof. Heertje haalt heel wat macro-economisch materiaal overhoop om te bewijzen, dat de door de E.M.S. beoogde prijsverhoging niet in het belang is van onze nationale economie.

Via het nationaal belang en de prijsbeheersing komt Prof. Heertje op de betalingsbalans, waarbij hij suggereert, dat deze door de prijspolitiek van de E.M.S. ongunstig zal worden beïnvloed. (Bewijs wordt blijkbaar overbodig geacht).

Het is voor Prof. Heertje duidelijk, dat de heer Zwolsman onvoldoende oog heeft voor de grenzen, die in een moderne samenleving aan het optreden van de ondernemer zijn gesteld. Gelukkig degenen, die deze grenzen nauwkeurig kunnen vaststellen. Hierbij spreekt de politiek een woordje mee, maar zelfs politici kunnen zich in de grenzen vergissen (R.E.M.!). In elk geval, enige bescheidenheid in de algemeen geldigheid van *eigen* opvatting ten dezen kan bepaald geen kwaad.

Hoe het ook zij, had de heer Zwolsman de grenzen beter onderkend, dan zou hij zich rekenschap hebben gegeven van het verband tussen pierprijs en betalingsbalans en het gevolg zou zijn geweest, dat de toegangsprijs tot de pier niet zou zijn verdubbeld, aldus het betoog van Prof. Heertje.

Ik waag het, met de schrijver van mening te verschillen. In plaats van een ongunstige, verwacht ik van een verhoging van de toegangsprijs tot de pier tot het maximum, waartoe de ondernemer in zijn eigen belang kan

gaan, een gunstige invloed op de betalingsbalans. En wel om twee redenen:

a) vooral in de zomermaanden bestaan de kasontvangsten van de pier voor een belangrijk deel uit deviezen, hetgeen de betalingsbalans rechtstreeks ten goede komt;

b) in het binnenland betekent de verhoogde pierprijs een nuttige *aftapping van koopkracht*, die in de richting werkt van de door de regering zo zeer gewenste bestedingsbeperking. Immers, de pier verkoopt een „gereed produkt”, waarvoor de produktiekosten in het verleden zijn gemaakt. Dit in tegenstelling tot produkten, welke vervaardiging steeds opnieuw kapitaal, arbeid en grondstoffen vereist. De beide eerste factoren leggen beslag op de toch al schaarse voorziening van de kapitaal- en arbeidsmarkt; de grondstoffen kunnen tot verhoogde import aanleiding geven. Het geld, besteed aan de hogere pierprijs, kan niet worden gebruikt voor het kopen van goederen, als hierboven bedoeld. Van binnenlands standpunt bezien werkt de hogere pierprijs eerder sanerend op onze nationale economie.

Samenvattend, kom ik tot de volgende conclusies:

1. De kwestie van de pierprijs is, behalve voor de betrokken ondernemer, van ondergeschikt belang. Het voornaamste is, dat men hieruit kan zien, hoever de „op macht gebaseerde persoonlijke interventie” in bepaalde gevallen kan gaan. In zoverre is deze kwestie van belang voor elke ondernemer in ons land.

2. Noch t.a.v. de betalingsbalans, noch economisch kunnen tegen de hogere pierprijs bezwaren worden aangevoerd.

3. Uit sociaal oogpunt bezien is de toegangsprijs van de pier zonder betekenis.

Op deze gronden meen ik, in tegenstelling tot Prof. Heertje, dat de Minister zich van ingrijpen had moeten onthouden.

Voorburg.

S. W. PRINS.

NASCHRIFT

De heren Dr. Th. M. Scholten (in „E.-S.B.” van 26 augustus jl.) en S. W. Prins (hierboven) zijn zo vriendelijk geweest te reageren op mijn artikel over de pierprijs (in „E.-S.B.” van 19 augustus jl.). Deze reacties zijn belangrijk omdat een te eenzijdige belichting van het beleid van de heer Zwolsman ¹⁾ moet worden voorkomen. Ondernemers vormen de motor van de maatschappij en hun door het winststreven gevoede dynamiek bepaalt in hoge mate het groeitempo van onze economie. Als zodanig is de heer Zwolsman een zeer waardevol element in onze samenleving; het gaat er slechts om dat zijn dynamiek binnen de door onze rechtsorde gestelde grenzen blijft. Daarom is het jammer dat de door de heren Scholten en Prins gevoerde verdediging van het beleid van de heer Zwolsman zo zwak is uitgevallen. Kennelijk hebben haast en opwindung een rol gespeeld bij de opstelling van het pleidooi, maar men kan moeilijk van mij verwachten dat

¹⁾ De uitdrukking „de heer Zwolsman” zal hier worden gebezigd als synoniem voor de E.M.S.

ik zelf bouwstenen ga aandragen voor een meer door-dachté bestrijding van mijn opmerkingen ²⁾).

Dr. Scholten gaat voorbij aan het uit economisch oog-punt essentiële van mijn betoog: de macro-economische betekenis van een zonder aanzien des persoons gevoerd prijsbeleid ³⁾. Terecht stelt hij dat mijn beschouwing ervan uitgaat, dat Minister Andriessen t.a.v. de toegangsprijs tot de pier dezelfde regels heeft toegepast als in overeenkomstige gevallen en dat m.n. de mate van winst-gevendheid van de pier in de beschouwing is betrokken. Zolang de betrokken calculaties niet openbaar zijn is dat uitgangspunt ook juist. Als staatsburgers kunnen wij via het Parlement de Minister ter verantwoording roepen en voor de belanghebbende is er het College van Beroep voor het Bedrijfsleven. Het is niet uitgesloten dat de gegevens rechtvaardigen, dat de pierprijs met meer dan 10 pCt. wordt verhoogd ⁴⁾, maar het ontbreekt ons aan het materiaal om een dergelijk oordeel te vellen. Daarom moet ervan uit worden gegaan dat Minister Andriessen de heer Zwolsman overeenkomstig de algemene voorschriften van het prijsbeleid heeft behandeld.

Bovendien leidt deze micro-economische haarkloverij de aandacht af van de hoofdzaak: de omstandigheid dat de heer Zwolsman de grenzen niet kent die in een moderne maatschappij aan het optreden van de ondernemer zijn gesteld. De-confrontatie met dit feit heeft zowel de heer Scholten als de heer Prins erg opgewonden. Ik verheug mij daarover oprecht, omdat nu een nadere toelichting mogelijk wordt.

Men kan het vervelend vinden dat het gebeuren op de markten mede onder invloed staat van de overheid, het is er niet minder waar om. De realistische ondernemers denken de overheid dan ook niet weg bij de uitstippeling van hun beleid, maar gaan juist van het bestaan van de diverse departementen uit. Men kan het vervelend vinden dat het amendement van Minister Andriessen op de Prijzenwet, waardoor individuele prijsstoppen mogelijk werden, door het Parlement is aangenomen, het is er niet minder waar om. Alle ondernemers die het goed menen met onze rechtsorde, houden zich ook aan deze nieuwe spelregels.

Door het gedrag van de heer Zwolsman wordt het gezag van de overheid in het algemeen en dat van het prijsbeleid

²⁾ Zo is er niets tegen om innerlijk tegenstrijdige conclusies te formuleren (bijv. conclusie 1 van de heer Prins), omdat het betoog daardoor aan charme wint, maar men bemoeilijkt dan wel het voeren van een doorzichtig debat. Er is ook niets tegen zonder kennis van de literatuur aan de discussie deel te nemen, zoals de heer Prins doet, omdat een zekere onbevagenheid voorwaarde is voor de ontwikkeling van nieuwe gedachten. Het is dan echter wel vreemd, van „E.-S.B” en van mij te verlangen dat in dit kader bijv. de onderscheiding in beheerste en marktprijzen nader wordt uitgewerkt. In „De Economist” (1962) heb ik immers in het artikel „Prijstheorie en prijs-politiek van de overheid” uitvoerig aandacht geschonken aan beide typen van prijsvorming.

³⁾ De heer Prins gaat daar wel op in, maar ik kan mij nauwelijks voorstellen dat hij niet inziet dat een flinke stijging van een groot aantal prijzen in het binnenland onze betalingsbalans uit het evenwicht brengt. Denkt hij werkelijk dat het rechtstreekse verband tussen de pierprijs en de betalingsbalans in het geding is? Het prijsbeleid noopt tot het onderwerpen van alle prijzen aan dezelfde regels. Op grond van welke politieke overtuiging men in dit opzicht voor discriminatie kan pleiten is mij een raadsel, waarmede de drie conclusies van de heer Prins — noch afgezien van hun innerlijke tegenstrijdigheid — ook hun maatschappelijke betekenis verliezen.

⁴⁾ Deze mogelijkheid is ook in mijn artikel niet uitgesloten, maar men leze er de eerste zin van die beschouwing, nog maar eens op na.

in het bijzonder, ondermijnd. Het niet melden van een prijsverhoging van 100 pCt., het negeren van de prijs-beschikking van de Minister en het sluiten van de pier na het ingrijpen van de Officier van Justitie zijn even zoveel demonstraties van het zich niet kunnen aanpassen aan de rechtsregels van onze hedendaagse samenleving. Het betekent dat men zijn grenzen niet kent en als de heren Scholten en Prins het tegendeel menen, kan ik alleen maar zeggen: „Laat de heer Zwolsman dan maar op de ingeslagen weg voortgaan, de tijd zal dan wel leren hoe snel de grenzen eng worden”.

Helaas is de constatering niet overbodig dat de overheid niet krachtig genoeg kan optreden tegen pogingen van economische subjecten via de concentratie van veel financiële middelen te tornen aan onze rechtsorde. Het is echter te hopen dat ook de heer Zwolsman op tijd op de rem trapt, want naast de gasbel heeft niemand belang bij een zeepbel.

Ten slotte wil ik mijn verontrusting uitspreken over de door Dr. Scholten gehuldigde opvatting, dat ik het betoog dat thans onderwerp van discussie is niet had *mogen* houden. Waar eindigen wij, wanneer wij niet meer de vrijheid hebben onze visie te geven op maatschappelijke verschijnselen? Het dichtslaan van de mond moge op korte termijn een doeltreffende manier van argumenteren zijn, het is het op lange termijn — gelukkig — nog nooit geweest ⁵⁾.

Prof. Dr. A. HEERTJE.

⁵⁾ Een soortgelijke opmerking kan worden gemaakt n.a.v. de opvatting van Dr. Scholten dat wij het gedrag van de heer Zwolsman niet mogen belichten, omdat er enkele gerechtelijke procedures lopen.

GELD- EN KAPITAALMARKT

Geldmarkt.

De ultimo-stijging van bankpapier heeft, dank zij de ruime kaspositie der banken, in de algemene situatie van de geldmarkt weinig verandering gebracht. Wel daalde het gezamenlijk tegoed der banken bij De Nederlandsche Bank met ruim f. 220 mln., doch bij een verplichte deposito van f. 176 mln. en een stand in de laatste twee weken van augustus, die verre boven dit niveau lag, bleef de ruimte aanhouden. Merkwaardigerwijs blijven enkele geldmarkt-rentevoeten onveranderd. Daggeld is sedert 6 augustus 2 pCt. en ook de callrente op de open markt handhaaft zich op dit niveau. In het marktdisconto van driemaands schatkistpapier komt evenmin wijziging, al moet hieraan onmiddellijk worden toegevoegd, dat nauwelijks of geen transacties plaatsvinden. Het rentepercentage moet men dan ook beschouwen als de interest, die men zou laten gelden indien men bereid zou zijn zaken te doen. Van de ruimte op de markt heeft de Agent van het Ministerie van Financiën evenwel gebruik gemaakt om de afgifteprijzen van schatkistpapier te verlagen. In drie stappen is het disconto de laatste weken telkens met $\frac{1}{8}$ pCt. verlaagd. Het jaarspapier is 1 september op 4 pCt. aangeland.

Nadat in de periode mei/augustus 1964 de monetair toelaatbare expansie van de kredietverlening, voor zover onder de Gedragslijn vallende, op nihil was vastgesteld, is voor de laatste viermaands periode van het jaar De Nederlandsche Bank met het bankwezen overeengekomen, dat de kredietuitbreiding 5 pCt. mag belopen. Hieruit blijkt, dat over geheel 1964 men met een norm van 10 pCt. stijging

heeft gewerkt. Op basis van de stand van de kredietverlening volgens de definitie van de Gedraglijn — dat is bijv. met uitzondering van de lange kredieten — zouden handelsbanken en landbouwkredietbanken tezamen de kredieten in 1964 met ca. f. 570 mln. mogen uitbreiden. De bedragen der verplichte deposito's wijzen uit, dat in het eerste halfjaar de banken niet binnen de norm konden blijven.

Kapitaalmarkt.

Op 30 juli jl. bereikte de rente voor staatsleningen op de kapitaalmarkt met 5,39 pCt. tot nu toe de hoogste stand van het jaar. Er waren vele goede redenen om aan te nemen, dat hiermede nog niet het hoogste punt was bereikt. Toch is sinds genoemde datum een daling opgetreden, nl. tot 5,22 pCt. op 3 september. De grote vraag is nu of deze beperkte teruggang aan incidentele factoren is te danken of dat er reeds een fundamentele wijziging in de verhouding is ontstaan. Als incidenteel kan men bijv. beschouwen het feit, dat bij het bereiken van een 6 pCt. stand voor nieuwe

leningen velen — met de ontwikkeling in 1957 toen dit het hoogst bereikte percentage was nog in het geheugen — alle beschikbare liquiditeiten mobiliseren om maximaal te kunnen profiteren. Dit aanbod, dat gedeeltelijk ook slechts een verschuiving inhoudt, kan bijna niet anders dan kortstondig zijn. Anders ligt het met de buitenlandse belangstelling voor Nederlandse fondsen. Zou deze voortduren dan zouden via de kapitaalrekening van de betalingsbalans belangrijke bedragen naar ons land kunnen vloeien. Dit zou de kapitaalmarkt gemakkelijker maken, doch het herstel van het algemene evenwicht wellicht vertragen. Of in de macro-economische verhouding tussen middelen en bestedingen reeds een wijziging is gekomen — en alleen dit is fundamenteel — zullen wij binnenkort in de ramingen van het Centraal Planbureau te weten komen, die 15 september bekend worden.

De Bank voor Nederlandsche Gemeenten heeft in elk geval van de gelegenheid gebruik gemaakt om met een 5³/₄ pCt. 25-jarige lening groot f. 100 mln. tegen 99 pCt. op de markt te komen.

AUTOMATISERING IS EEN EIS DES TIJDS

Elektronika is de techniek, welke op dit terrein ongekennde mogelijkheden biedt. De Handelscompagnie heeft ruime ervaring in het oplossen van automatiseringsproblemen. Welk probleem of welke wens U ook heeft, de afdeling Elektronika zal U gaarne van advies dienen.

handelscompagnie n.v.

Waalhaven O.Z.1-Rotterdam 22-telefoon (010) 17 67 60

Indexcijfers aandelen. (1953 = 100)	30 dec. 1963	H. & L. 1964	28 aug. 1964	4 sept. 1964	30 dec. 1963	28 aug. 1964	4 sept. 1964
Algemeen	392	419 — 394	404	411	Nationale-Nederlanden, c	870	755½
Intern. concerns	548	598 — 553	577	587	Zwanenberg-Organon	900	920½
Industrie	341	357 — 327	344	350	Robeco	f. 227	f. 233
Scheepvaart	153	161 — 133	140	141	New York.		
Banken	232	249 — 223	230	231	Dow Jones Industrials	760	839
Handel enz.	165	175 — 156	163	165	Rentestand.		
<i>Bron: A.N.P.-C.B.S., Prijscourant.</i>					Langl. staatsobl. b)	4,71	5,28
Aandelenkoersen.					Aand.: internationalen b)	3,15 c)	3,35
Kon. Petroleum	f. 147,50 a)		f. 162,60	f. 162,90	lokalen b)	3,66 c)	3,57
Philips G.B.	f. 148,30		f. 152,90	f. 156,90	Disconto driemaands schatkist-		
Unilever	f. 138,90		f. 146	f. 146,90	papier	2½	ca. 3½-4½
Expl. Mij. Scheveningen	398		285	270			
A.K.U.	526		459½	489			
Hoogovens, n.r.c.	564½		607	615	a) Gecorrigeerd in verband met bonus.		
Kon. Zout-Ketjen, n.r.c.	775		870	902	b) <i>Bron:</i> Veertiendaags Beursoverzicht Amsterdamsche Bank.		
					c) 19 december 1963.		

MAGNEET RIJWIELEN- EN MOTORENFABRIEK N.V. te Weesp
wenst over te gaan tot het aanstellen van een

jong bedrijfsekonoom

met enige jaren praktijkervaring.

Het ligt in de bedoeling om deze funktionaris, die rechtstreeks onder de direktie komt te staan, te belasten met de algehele supervisie over het administratieve apparaat. Tot zijn taak zullen o.m. behoren het opstellen van likwiditeitsbegrotingen, de kostprijsberekening en de kosten- en debiteurenbewaking. Daarnaast wordt van hem verwacht, dat hij het direktiebeleid steunt door het verstrekken van statistisch verwerkt cijfermateriaal. Hij zal tevens worden belast met de leiding van het direktiesekretariaat.

Daar deze funktie als staffunktie gezien wordt, is de ambitie en het vermoë om in teamverband te werken van groot belang.

Onze gedachten gaan uit naar een afgestudeerd bedrijfsekonoom of een assistent-accountant, die met de studie reeds vergevorderd is. Leeftijd 25 tot 35 jaar.

Zij, die voor deze funktie in aanmerking komen, zullen in een vertrouwelijk onderhoud nadere gegevens kunnen verkrijgen. Een proeve van handschrift dient bij de sollicitatie te worden ingesloten.

Brieven met pasfoto en volledige inlichtingen omtrent opleiding, ervaring, levensloop en reden van sollicitatie onder no. 986 te richten aan het Amsterdams Psychotechnisch Laboratorium, o.l.v. dr. Ph. M. van der Heijden, Verdijkstraat 6, Amsterdam-Z.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 25.000.000.— RENTESPAARBRIEVEN 1964

welke aflosbaar zijn op 15 mei 1972 tegen de koers van 150%.

Grootte der stukken: nominaal f 500.— en f 100.—.

KOERS VAN UITGIFTE 100 pCt.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op **woensdag 16 september 1964** van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

Rotterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Amsterdamsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zonen
Nationale Handelsbank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
H. Oyens & Zonen N.V.
Pierson, Heldring & Pierson
Hope & Co.

alsmede van **Nederlandsche Middenstandsbank N.V.**
Coöp. Centr. Raiffeisen-Bank te Utrecht
Coöp. Centr. Boerenleenbank te Eindhoven

voorts ten kantore van de **Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 3 september 1964.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 3 september 1964. N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.

Schakel bij vacatures voor leidende functies steeds E.-S.B. in: in vrijwel elk groot bedrijf wordt dit blad veelvuldig gelezen.

Advertentie-opdrachten te richten aan:
ADVERTENTIE-AFDELING E.-S.B., POSTBUS 42, SCHIEDAM, TELEFOON (0 10) 6 02 60

BANKIERSKANTOOR STAAL & CO. N.V.

Deviezenbank

Den Haag

dat sedert 1916 centraal financiële transacties verzorgt voor Gemeenten, Provincies, Industriën en Instellingen, zoekt voor-de uitbreiding van de afdeling die zich bezighoudt met het adviseren van institutionele beleggers en het beheren van particuliere vermogens een

beleggingsadviseur

Deze functionaris zal worden belast met het geven van analyses en adviezen en het onderhouden van contacten met relaties in binnen- en buitenland.

Gezocht wordt een ervaren effectenspecialist met financieel-economisch inzicht.

Eigenhandig geschreven brieven met uitvoerige gegevens worden onder nummer 120 ingewacht bij

Psychologisch Adviesbureau
L. Deen en Dr. J. G. H. Bokslag
Nwe Binnenweg 474 R'dam.

Het

kostbaarste dat een tijdschrift bezit, is de onafhankelijkheid van de redactionele inhoud.

buitenlands economisch overzicht

**HET TIJDSCHRIFT VOOR IEDER DIE,
DIRECT OF ZIJDELIJGS, BETROKKEN
IS BIJ DE INTERNATIONALE HANDEL!**

Maandschrift van de Economische Voorlichtingsdienst, Ministerie van Economische Zaken, Den Haag

Beschouwingen over actuele economische ontwikkelingen

Het laatste nieuws over economische integratie

De Nederlandse export en de wereldvraag

Abonnementsprijs:
(11 nummers per jaar) f 25,-
Voor abonnees op het weekblad "E.V." f 15,-

Gratis proefnummer

naam _____

adres _____

woonplaats _____

Hiermede verzoek ik toezending van een gratis proefnummer van "Buitenlands Economisch Overzicht"

**Svp. zenden aan: Stichting
Economische Publicaties,
Bezuidenhoutseweg 151,
Den Haag; tel. 070 - 814011**

Telkens en telkens blijkt ons weer hoezeer de nog steeds snel groeiende lezerskring van onze uitgave

deze wegwijzer, speciaal voor de particuliere belegger, wat inhoud, actualiteit en objectiviteit betreft waardeert.

Dit heeft vele redenen: het bevat wekelijks:

- 1e Interessante (hoofd)artikelen, die steeds actuele onderwerpen deskundig behandelen.
- 2e Een uitvoerig en levendig, bijna dynamisch geschreven beursoverzicht, de stemming goed weergevend.
- 3e Door een ieder te hanteren fonds-analyses, volgens een eigen praktisch systeem, enig voor Nederland.
- 4e Een chronique scandaleuse, fair en onderhoudend geschreven en uiter-aard zonder sensatie.
- 5e Een leerzame vragenrubriek, adviezen voor velen inhoudend.
- 6e Gegevens omtrent vele fondsen (ook van incurante) telkens wanneer hieromtrent iets te melden valt.

Wij zenden u op uw verzoek gaarne gratis een 2-tal proefnummers ter kennismaking.

Adm. Bel-Bel, Postbus 42, Schiedam.

FORD NEDERLAND

vraagt, in verband met promotie van de huidige functionaris, voor spoedige indiensttreding

een
CHEF
voor de
AFDELING
BEDRIJFSVOORLICHTING

Als onderdeel van onze verkoopactiviteiten heeft de afdeling bedrijfsvoorlichting tot taak:

- het assisteren van onze dealers-organisatie bij de analyse van bedrijfseconomische resultaten en het adviseren bij uitbreidingen, door middel van bedrijfseconomische, markt- en efficiency studies
- het voorlichten van rayon-vertegenwoordigers en ander verkooppersoneel omtrent de bovengenoemde activiteiten
- het verrichten van solvabiliteitsonderzoek vóór en het assisteren bij de installatie van nieuwe dealers-bedrijven
- het houden van instructieve bijeenkomsten voor dealers-administrateurs
- het onderhouden van contacten met diverse officiële instanties
- het voorbereiden en leiden van vergaderingen

Voor de vervulling van deze functie gaan onze gedachten uit naar een dynamische persoonlijkheid met een gedegen bedrijfseconomische opleiding en accountancy-ervaring gepaard aan een uitgesproken commerciële interesse.

Daarnaast wordt vereist:

- diploma Middelbare Handelsschool, HBS of Gymnasium
- diploma SPD dan wel gevorderde accountantsstudie
- zeer goede kennis van de Engelse taal
- een gedegen ervaring op een accountants- of efficiency-kantoor
- het rijbewijs B-E

SOLLICITATIEBRIEVEN, met uitvoerige informatie betreffende opleiding en ervaring, gelieve men te richten aan: FORD NEDERLAND, Arbeidszaken (vertrouwelijk), Postbus 795 te AMSTERDAM.

HET VOORLICHTINGSCENTRUM VOOR DE DETAILHANDEL

— bedrijfseconomisch en bedrijfstechnisch
adviesbureau voor het midden- en kleinbedrijf
in de detailhandel, Dienst van het Hoofd-
bedrijfschap Detailhandel —

vraagt een

BEDRIJFSECONOMISCH ADVISEUR

van academisch of daarmee gelijk te stellen
niveau.

Goede kennis van administratieve organisatie
en inrichting is gewenst.

Zijn belangrijkste taak zal zijn — na een ruime
inwerkperiode — ondernemers in de detail-
handel te adviseren omtrent bedrijfsecono-
mische vraagstukken.

*Sollicitaties kunnen worden gericht aan het Hoofd-
bedrijfschap Detailhandel, Nieuwe Parklaan 74,
's-Gravenhage.*

NEDERLANDSCHE ECONOMISCHE
HOOGESCHOOL

Hogeschool voor
Maatschappijwetenschappen Rotterdam

Binnenkort kan worden geplaatst een

ECONOMIST of JURIST

als adjunct-secretaris van curatoren, belast met secretari-
aatswerkzaamheden, subsidie- en begrotingsvraagstukken,
de hantering van wetten en reglementen en de contacten
met de pers.

Het salaris — dat zal liggen tussen f. 894,— en f. 1477,—
per maand, exclusief 5,3% huurcompensatie en 4% vacantie-
toeslag — is afhankelijk van ervaring en leeftijd; premie
A.O.W. komt voor rekening van de hogeschool.

Met de hand geschreven sollicitaties te richten tot de secre-
taris van curatoren — bij wie ook informatie kunnen worden
ingewonnen — Westersingel 16 te Rotterdam.

MERCK SHARP & DOHME NEDERLAND N.V.

CHEMISCH-FARMACEUTISCHE INDUSTRIE te HAARLEM

zoekt een

marktonderzoeker

Zijn taak zal bestaan uit:

- het verzamelen en beoordelen van alle gegevens nodig voor de bepaling van het marktpotentieel in binnen- en buitenland;
- het verzamelen en beoordelen van bereikte verkoopresultaten en van de daarbij ontplooiende promotionele activiteiten;
- het opstellen van verkoopprognoses op korte en lange termijn;
- het actief participeren in de bepaling van het marketing beleid en de keuze van de daarbij toe te passen middelen;
- het opbouwen en t.z.t. leiden van de afd. Marktonderzoek.

De kandidaat zal moeten beschikken over:
een ruime algemene ontwikkeling, gedegen economische
opleiding op academisch of daarmee gelijk te stellen
niveau, ervaring in het zelfstandig verrichten van markt-
onderzoek, goede talenkennis, teamspirit.
Leeftijd 28 - 35 jaar.

Het betreft hier een veelzijdige en verantwoordelijke functie;
de honorering is in overeenstemming met de hoge eisen
welke aan deze functie worden gesteld.

Candidaten dienen bereid te zijn zich aan een psychologisch
onderzoek te onderwerpen.

Sollicitaties uitsluitend schriftelijk aan de Directie van de
N.V., Postbus 581 te Haarlem.

Op de enveloppe linksboven te vermelden: M.O.

Abonneert U op

DE ECONOMIST

Maandblad onder redactie
van

Prof. P. Hennipman,
Prof. A. M. de Jong,
Prof. F. J. de Jong,
Prof. P. B. Kreukniet,
Prof. H. W. Lambers,
Prof. J. Tinbergen,
Prof. G. M. Verrijn Stuart,
Prof. J. Zijlstra.

★

Abonnementsprijs f. 30; voor
studenten f. 15.

★

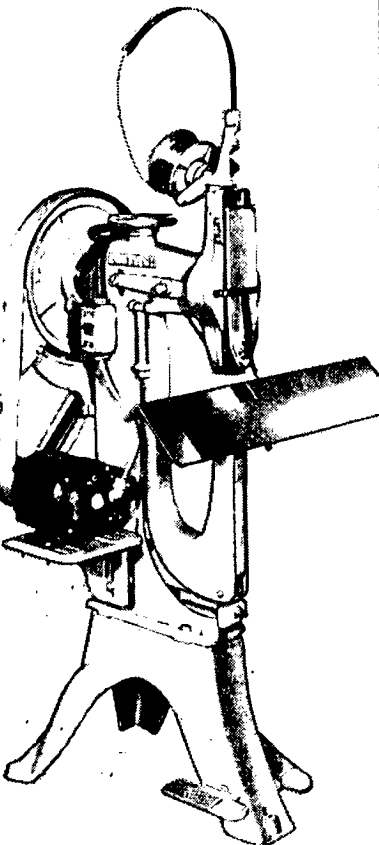
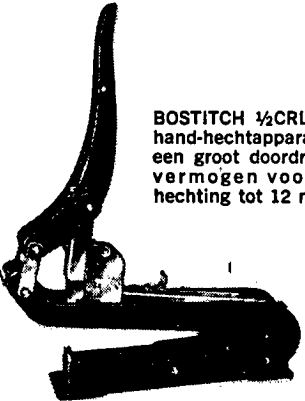
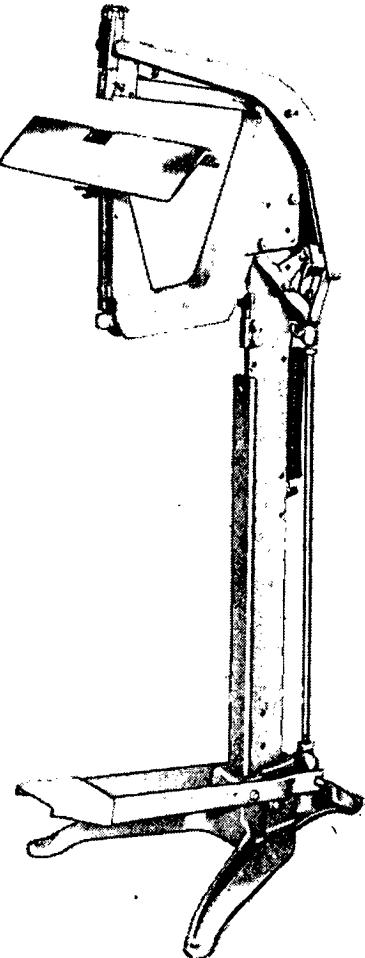
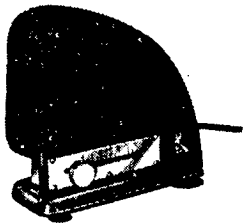
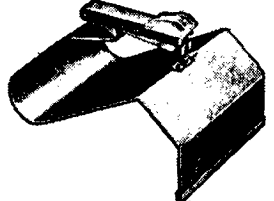
Abonnementen worden aan-
genomen door de boekhandel
en door uitgevers

**DE ERVEN F. BOHN
TE HAARLEM**

**Voor het hechten van blocs, brochures en tijdschriften
voor kleine of voor grote oplagen**

heeft BOSTITCH de meest geschikte hechtmachine

 <p>BOSTITCH No. 7 de bedrijfszekere elektrische draadhechtmachine voor grote hoeveelheden hechtwerk tot 22 mm dikte. In een oogwenk om te zetten van vlak- tot zadelhechting.</p>	 <p>BOSTITCH 1/2CRL is een hand-hechtapparaat met een groot doordringingsvermogen voor bloc-hechting tot 12 mm.</p>	 <p>BOSTITCH EHFS is een uitermate praktische machine voor vlak- en zadelhechting. Ideale machine voor b.v. huisdrukkerijen. Werkt met voorgevormde hechnieten, maximale hecht-dikte ca. 10 mm.</p>
 <p>BOSTITCH Bostomatic, het elektrische hechtapparaat met micro-switch. Speciaal geschikt voor kantoren, waar grote hoeveelheden circulaire, folders enz. voor b.v. direct mail campagnes gehecht moeten worden.</p>	 <p>BOSTITCH B-8 Zadelhechtmachine voor kantoorgebruik, waarmede met gemak brochures van ruim 100 pagina's nauwkeurig in de rug gehecht kunnen worden.</p>	

BOSTITCH, INC., U.S.A.

Geautoriseerd Vertegenwoordiger
DEKKER-VERPAKKING N.V.
W. Fenengastraat 21, Amsterdam
Tel. 59765 (4 lijnen)

hechten beter—hechten sneller

*wettig gedeponeerd

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

gevestigd te Amsterdam

Onder verwijzing naar punt V van het Bericht van 3 augustus 1964 inzake het aanbod tot omwisseling van aandelen Amsterdamsche Bank N.V. en Rotterdamsche Bank N.V. in gewone aandelen Amsterdam-Rotterdam Bank N.V. deelt ondergetekende mede, dat een voldoende aantal aandelen ter omwisseling is aangemeld en ingeleverd.

Op dinsdag 22 september 1964 zal per advertentie worden bekendgemaakt, of het aanbod gestand wordt gedaan, waarna met ingang van 23 september 1964 de gewone aandelen Amsterdam-Rotterdam Bank N.V. in de vorm van receipten voorzien van één dividendbewijs beschikbaar zullen worden gesteld.

AMSTERDAM-ROTTERDAM BANK N.V.

Amsterdam, 3 september 1964.

★ Te bestellen bij Uw boekhandelaar dan wel rechtstreeks bij de uitgever N.V. Koninklijke Nederlandse Boekdrukkerij H. A. M. Roelants Afd. 8 te Schiedam.

N.V. BANK VOOR NEDERLANDSCHE GEMEENTEN

gevestigd te 's-Gravenhage

UITGIFTE VAN

f 100.000.000.— 5³/₄ pCt. 25-jarige Obligaties 1964

Grootte der stukken: nominaal f 1000.— en f 500.—.

Na de toewijzing kunnen desgewenst, in de plaats van obligaties, schuldregisterinschrijvingen, groot tenminste nominaal f 100.000.—, worden verkregen.

Ondergetekende bericht, dat de inschrijving op bovengenoemde uitgifte zal zijn opengesteld op

DONDERDAG 10 SEPTEMBER 1964

van des voormiddags 9 tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 99 pCt.

bij de kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voorzover in genoemde plaatsen gevestigd, van:

**Rotterdamsche Bank N.V.
De Twentsche Bank N.V.
Amsterdamsche Bank N.V.
Incasso-Bank N.V.
Lippmann, Rosenthal & Co.
R. Mees & Zonen
Nationale Handelsbank N.V.
Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.
H. Oyens & Zonen N.V.
Pierson, Heldring & Pierson
Hope & Co.**

alsmede **ten kantore der Vennootschap**

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 3 september 1964.

Prospectussen en inschrijvingsbiljetten, alsmede, in beperkte mate, de statuten en het laatste jaarverslag, zijn bij bovenstaande inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

's-Gravenhage, 3 september 1964.

N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten.